

CONTEMPORANUL

REVISTA ȘTIINȚIFICĂ ȘI LITERARĂ

REDACTORI

pentru partea literară

V. G. Morțun

pentru partea științifică

I. Nădejde

SONETE

Vieață

Omul este ființa cea mai perfectă...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ah, friguri de dragoste ne'ntelese,
 Crimpele căzute din vecinicie,—
 De ce înveninați, ca'ntr'o beție,
 În tremurul cărnei suflete-alese?
 Nu s'a zmăcinat omul o vecie
 Sub rugina ce vroeă să-l apese,
 Pană cînd pe trunchiul, ce greoiu iese
 Din hău, floarea minței putu să'nvie?

Și trebuie ca mintea să se stingă?
 Praf să ajung'un ideal de bine?
 Străinii cu păreri de reu să plînga
 Sfărmarea iluziilor senine?—
 Și numai doar carnea să se resfrîngă
 Stăpînă'n ale viselor ruine?

2

Și dacă'n hăul tristei noastre cete
 Sînt suflete închinare înjosirei,
 Ce, pentru a sorbi visul iubirei
 Menite's raza minții s'o înghețe,—
 De ce, de ce în noaptea 'nchipuirei
 Vin zorile amarei deminețe,—
 Frînturi din razele foastei viete,—
 Ce otrăvesc și glodul fericirei ?

Și unul cite unu'n bolta minții,
 Ca stafii resar visele trecute
 Spre a lumina adîncul suferinței ;
 Iear bietul om, robit furtunei mute,
 Privire moartă 'ndreaptă năzuinței
 Pe veci pierdute 'n ale vremii cute.
 BCU Cluj / Central University Library Cluj

3

Pe veci pierdută ? Cum o lume 'ntreagă
 Așa de ușor se pierde, se stînge ?
 Și visul, pe care un dor îl înfrînge,
 Ca un nod de at'asă se dezleagă ?
 Și n'a ramas nimic în cel ce plînge,
 Nemic din vremi de cari gîndu'l leagă,
 Nemica sfînt în asta vieată 'ntreagă
 Ce poart' aceea-și ochi, acela-și sînge ?

Remîne'n aîer dunga dureroasă
 Ce-o lasă'n zboru-i gemătul de jale ;
 Un strop de sînge'n unda lunecoasă
 Tot sînge remîne : remîn pe vale
 Lacrimele tinereței frumoase,—
 Și omu-i mormîntul viselor sale ?

4

Încotrò, încotrò pumn de țerînă ?
Ieară-și te-a străbătut raza din soare ?
Greoiu te rădici și privești... te doare
Sufletul ars de-o patimă păgînă.
În trup simțești flacări mistuitoare,
Un gînd par'că'n spre ceriuri te tot mină :
Ce grea-î iubirea ! Cum vrea să te țină
Pe vecie 'n noaptea amețitoare !

De sete'ți ard buzele dogorite
Și zădarnic dai inemei flămînde
Hrana fericirii închipuite !
Iea nu mai vrea ruine să pârînde.
Și nu mai încrede unei ispite
Durerea sfășietoarei osînde.
BCU Cluj / Central University Library Cluj

5

Tarziū o vorbă blînd', o mîngîiere,
Un glas de prieten or să răpuie
Suspînul după iubirea, ce nu-îe :
Vei zimbî din nou clipei de plăcere.
Târziu, ca la Hristos, bătut în cuie,
Te vei uită la doru-ți... o părere ;
Si poate mormînt de piatră vei cere
Dragostei duse ca fum de cătuie.

Dar la mormînt de dragoste pierdută
Veghează ca un înger fără teamă
Copilul tău... O' patimă tăcută,
Cu ochi aprinși privește-l cum te chiamă,
Te-apropie 'nfiorat și sărută
Urma cald'a sărutărei de mamă.

D. A. JEODORU.

ZULNIEA HÎNCU

(Urmare și sfârșit)

SCENA III.

La Grigore Tasachi.—Ușă în fund în mijlocul scenei și în dreapta, pe planul al doilea.—Fereastră în stînga planul întâi.

În colțul din stînga sobă ; focul arde.

Între sobă și ușă un dulap mare cu două uși.—În dreapta ușii din fund, atîrnat de perete un tablou lucrat în negru, înfățișînd pe Tasachi puțin mai tînăr ; sub tablou o canapeă.

Între sobă și fereastră un alt dulap mai mic și numai cu o ușă.

Pe perețele din dreapta, planul întâi, un iconostas bogat, candelă aprinsă.—Sub iconostas o piramidă de oale cu flori.

În mijlocul odăiei o masă ovală cu covor pe dînsa și patru scaune în jur.

La ridicarea cortinei Grigore Tasachi se spală, în dreapta, planul întâi. Vasile cu prosopul pe umăr îi toarnă. Ligheanul se pe un scaun de lemn boit roș.

TASACHI

Pe la cite-o ieșit de-a casă ?...

(*Intră Toader cu o scrisoare*).

TOADER

O scrisoare...

TASACHI

De la cine ?

TOADER

Nu știu... (*î-o arată ; Tasachi cetește adresa fără a lua scrisoarea*).

TASACHI

Turel Tasachi... nu-î a mē, îî a conaşului ; vezi trebuie să fie in odaiea mnisale.

(Toader iese).

TASACHI

Pe la cite-o ieşit de-a casă ?

VASILE

Ierau zece jumătate ; băteau la primărie cînd am cîrnit colţul hudiţei...

TASACHI

Iei, spune cum o fost *(îşi suslecă puţin mînecele, gata de spălat).*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

VASILE

Apoi, ieu mergeam in urmă, departe, tot pi lingă ziduri, *(ă toarnă de spălat)* dar departe tare, căci conu Turel să uită hojma'n urmă, pe semne mă simţise...

TASACHI

Toarnă !... *(Vasile îi toarnă).* Apoi ?

VASILE

Pe la unsprece, unsprece ş'un şfert... am văzut ducîndu-se jume de la conu Sandu, pe semne fusasă sindrofie ; o cucoană cu sluga după dînsa şi un boieriū tinăr cu palton scurt şi pălărie nantă.

TASACHI

Toarnă !... *(Vasile îi toarnă).* Apoi ?

VASILE

S'o stîns luminările'n casă; puțin după aceea s'o deschis o fereastă 'n cet,... conu Turel, care pân' atuncea tot da tircoale, s'o uitat împrejur,... n'o văzut pe nime,... ulița pustie, și ieu dilături, lîngă zaplaz, după un finar stîns... și țup... în casă... Fereasta s'o închis. Și-o stat mnealui ca la trei, patru ceasuri... cînd o ieșit. o venit de-a dreptul a casă...

TASACHI

Toarnă... (*Vasile îi toarnă*). Toader i-o deschis și ast' noapte ? (*Vasile îi dă prafurile de dinți*).

VASILE

Toader.

TASACHI

Zi-i să vie incoace... (*Vasile dă să ieasă*). Da, prosopul ? nu-l dai ?... (*Vasile îi dă prosopul*). Du-te de-l chieamă...

(*Vasile țese*).

TASACHI

(*După un timp se întoarne către iconostas și începe a se închină, ștergîndu-se înaintea; făcîndu-și semnul crucei și plecîndu-se cu evlavie înaintea icoanelor... iese scandat*).

«Tatăl nostru carele ieșți în ceriuri, sfințască-se numele tău, vie împărăția ta, fie voia ta precum în ceriuri și pre pămînt....

(*între Vasile și Toader*).

«Pinea noastră cea de-a pururea dă-ne-o nouă astă-zi...» (*lui Toader*)
Jupine Toaderi ! cini-o purtat scrisorile conașului la Sandu Hîncu ?... Hin, cine... ? (*Toader tace*) Spune adevărat, că de nu, te ie dracu ! (*Toader tace*) Nu spuî ? !

TOADER

Ieu știu ? !

TASACHI

Nu știi? Cine spurcat, nu știi! Vină să'ți spun ieu!...
(Toader stă locului). Vină când îți zic!... *(Toader se apropie și Tasachi îl trage două palme).* Acuma știi cine le-o purtat?... Pezevenchiu!... Vasile! mergi și cată-i în ladă! vezi de nu are ce-vă de furat de prin casă ș'apoi dă-l pe poartă afară,... acum îndată... hai mergi!...
(se mintuie de șters și zvirlă prosopul în capul lui Vasile).

(Vasile și Toader ies).

TASACHI *(își urmează rugăciunea)*

. «Și ieartă nouă greșalele noastre precum și noi ier-
 «tăm greșiților noștri. Și nu ne duce pre noi în ispită, ci ne
 «izbăvește de cel rău, Amin! *(își face vr'o trei cruci).* Ieartă pacatele
 «mamei, a tatei, a tot neamului și a mele păcătosului...» *(își ur-*
mează rugăciunea spășit, fără a înțelege ce spune mai mult mormăind și frecă-
du-și molcum minile, cată la degete și unghii, se scobește în ureche. Apoi zice tare :

. . . . «Cuvine-se cu adevărat, să te fericeim pre tine, Născătoare
 de D-zeu, cea pururea fericită și cu totul fără prihană...»

(Mărița intră din Țetac).

(Tasachi interupe rugăciunea cu glas încet) Măriță! de ce n'ai venit
 a sară în cantelerie!

MARIȚA

M'o chemat cucoana în Țetac de-am făcut scamă...

TASACHI

Iei, scamă!... Vezi de lasă Țetacul de grijit pe dup' amiează,
 pe când se duce coana la plimbare.

MARIȚA

Bine, conașule.

TASACHI

Și când te'i duce la grijit, treci prin cantelerie și fă-te a pune
 lemne'n foc.

MARIȚA

Bine, conașule... (*Tasachi o pișcă de bărbie, apoi o sărută pe ochi*).

(*Marița iese prin fund*)

TASACHI (*urmîndu-și rugăciunea*)

«. . . . Hm... «Cu, cu totul,... totul fără prihană și maica
«Dumnezeului nostru. Ceea ce iești mai cinstită, fără de asemănare
«de cit serafimii; care fără stricăciune pre Dumnezeu cuvîntul ai
«născut, pre tine; cea cu adevarat Născătoare [de Dumnezeu, te
«mărim». (*iși face cruce plecîndu-se de mijloc*).

(*Vasile intră aducînd cafeaua*).

VASILE

N'am găsit nimica.

TASACHI

L'ai dat afară?

VASILE

Dat.

TASACHI

Conașul, s'o sculat?

VASILE

Sculat.

TASACHI

S'o îmbracat?

VASILE

Îmbracat.

TASACHI

Spune-î că-l chîem.

(*Vasile iese*).

(*Tasachi își face țigară, o aprinde ; își răsucește mustațele și le dă eu cosmetic ; tușește și bea cafeaua încet și rar, fumând și făcând cercuri de fum*).

(*Turel intră prin fund*).

TUREL

Bonjur, papa.

TASACHI

Buna dimineață, Turel.

TUREL

M'ai chemat ?

TASACHI

Da.

TUREL

Ai să-mi dai vr'un comision in țirg.

TASACHI

Nu. Vrau să'ți spun ce-vă.

TUREL (*ingrijat*)

Ce ?

TASACHI

Șezi (*Turel șede lângă tată-său*). Cind ai venit de la Paris pentru nunta soră-ta, ziceai că te întorci peste zece zile și de atuncea is trei luni, mai bine.

TUREL (*mierat*)

Trei luni ? (*pe gânduri*) Da, așa-i ! trei luni ! cum trece vremea ! mai n'ași fi crezut !

TASACHI

Rău faci că lași cartea in părăsire și te dai la trindăvie și

petreceri... Ar fi mai bine să te 'ntorci, să-ți treci examenul ce-l mai ai și apoi vei tot avea vreme de petrecut... Ie-ți grija din spete... Ieu în locul tău n'ași putea trăi cu grija asta... Când pleci?...

TUREL (*gînditoriu*)

Știu Ieu ? să vedem.

TASACHI (*scurt*)

Cum să vedem ? Ce, n'ai gînd să-ți mîntuî licența... (*scurt*)
Știi că asta nu mi-ar plăcea de loc și că m'ar supără foarte tare !

TUREL

M'oiu duce după Paști.

TASACHI (*după un timp*)

După Paștele calului?...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TUREL (*rișind mînzeste*)

Iei, nu ! după Paști ! la primavară !

TASACHI (*după un timp*)

Să vorbim limpede, băiete... Măa nu-mi plac apucăturile tale de-o bucată de vreme. Știu că la club ai jucat cărțile și că ai pierdut bani, bani mulți, știu că ai făcut datorii (*mişcare de mîerare a lui Turel. Tasachi urmează liniștit*) Am aflat... Și că ai benchetuit într'una cu de-al de Trifan și Scutici... (*Turel rușinos și jenat*). Iea sama, băiete, nu te luă cu gîndul că ieî ți-s prietenî, aiștiea nu ți-s prietenî ! Aiștiea's cumiņiți cari mînincă masa nebunului... Trebuie să fii mai strîns în cheltuieî, mai iconom chiar cînd petreci, că'i mîncă tot într'un an și'i hămisi dup'aceea vac de om. Nu cheltui nebunește că'i ajunge ca vai de țini, ca băietul lui Lascarachi Tamba ; și cînd cine-vă a pune mîna 'n buzunariu îi crede că vrea să-ți deie de pomană... Ieu îi vorbesc cu durere de tată... Inșă, acestea, deși nu sunt lucruri de samă, totu-și pot trece de nimicuri și nu m'ași îngriji atîta,... ți-au intrat gîrgăuni de dragoste

și chiar de însurătoare în cap!., (*aspru*) hotărit, aceasta nu-mi vine de loc la socoteală.

TUREL

Vezi ma-ta, papa...

TASACHI

Papa, ni papa... Nu vreau să văd, nici să aud nimic. Vreau să plec la Paris, să-ți cauți de carte și pe urmă peste vr'o doi, trei ani vom vorbi și de însurătoare... Ieste îel vreme de însurătoare și de dragoste, nu ți-î vremea nici trecută nici pierdută.

TUREL (*vrînd s'o deie pe șagă*)

«Însuratul de vreme și sculatul de dimineată» ziceai o dată papa....

TASACHI

Ziceam, da ;... dar, ziceam, așa...: (*face gest arătînd că zicea în rîm și ne pînînd preț pe ce spuneà*). Și asta nu înșamnă că trebuie să o faci nebunește ori chiorș, trebuie cumpănit și deschis bine ochii.

TUREL (*cu ochii în pămînt*)

Văd că mama ți-a vorbit și că ma-tă nu te învoiești.

TASACHI (*răpede*)

Firește, că nu! (*rar*) Ș'apoi pe cine ți-ai găsit să îei, măi băiete!? pe fata Hinculesei?

TUREL

Nu știu ce-o fi, sau ce-o fi fost mama, dar pot să te asigur că fata îe cît se poate de...

TASACHI (*ride scurt*)

Hm!... miea ai să-mi spui?! nu le știu îeu? Doar nu's din țara turcească, nici picat de la Paris, ca tine... Tu vii, stai

o lună, două ; faci cunoștinți în dreapta, în stînga și habar n'ai ce feliu de oameni sint... Dar pe Hînculeasă o știe tirgul și despre fată, vorba ceiea : «Ce iese din miță șoarecii prinde», și «Pe unde-o sărit capra, ieada sare mai pre sus!»

TUREL (*protestînd slab*)

Papa !...

TASACHI

Și nu știu de ce'ți place, ce găsești în fata asta?... N'are nici vlagă,... nici sînge'n față,... nici un vină'ncoace!... Numa pîlea și oasele... N'are... n'are nimic... Peste doi, trei ani are să fie o scîndură !

TUREL (*sculîndu-se, supărat*)

Papa ! ori și cum mi'i dragă, și ma-tă o batjocurești...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TASACHI (*sculîndu-se*)

Dragă ? ! Ce ? nu cum-vă ai poftă de lungit vorba, ieu unul nu am nici cheful nici vremea.... Vrau să plecî la Paris, și aceea pentru binele tău... Vezi, uit'te ! să-ți admit că fata ie de treabă și că nu samănă mine-sa ;... dar gînditu-te-ai cum că în ziua de a-zî, pentru ca să-ți duci casa, după cum sunt femeile noastre luxoase și cheltuitoare, îți trebuie bani nu șagă... (*Turel vra să corbească*). Ai să fii bogat ! bine ! nu-i vorbă !... dar crezi că ave-rea, partea ta are să'ți ajungă ?... Nu !... Din două una, în ziua de a-zî, ca om cari ai să trăiești în lume, ori trebuie să ieî nevastă cu zestre mare, ca fiind două averi la un loc să poți ținea cheltuițele, ori atunci trebuie să cheltuiască doi bărbați să ție și să imbrace-o femeie, barbatul și amantul !... (*Turel face o mișcare de protestare*). Altmintrelea în doi trei ani te duci pe copcă (*blind*). Tu iești tînăr, nu ai trăit încă, crezi că tot ce zboară se minîncă, ieu sunt ros prin lume ;... îi fi știind tu carte, dar și ieu cunosc oamenii și lumea și crede-mă că a-zî cartea, fără cunoștința oa-

menilor și a vremei în care trăiești, nu ție mare scofală... Uită-te în jurul tău și vezi că toate căsătoriile în care o fost la mijloc numai dragostea s'au stricat, s'au irosit par'că nici c'au fost... Iear acele în care o fost și materialu, o leacă de interes de-o parte și de alta, acele merg bine și țin înaintea... Bine, tu iești băiet deștept, trebuie să pricepi lucrurile acestea.

TUREL

Dar, luind'o saracă, femeiea nu-ți face atitea pretenții ca una care-ți zvirlă vecinic în ochi banii, zestrea ieii... care-ți cere de zeci de ori pe cit îți aduce în casă...

TASACHI

Iei, nu-ți spun ieu că iești copil? Vei vedeă cu vremea că iești de înșelat. Nu, femeiea ție tot femeie; iea-o saracă, ori cu zestrea mare, și tot acelea-și petenții și chielțuieii ai să ai. Ascultă-mă că ieu am trăit și știu ce ție traiful, am văzut multe și de tot felul. Vorba mea ție vorbă și mai cu samă, atunci cind o spun copilului mieu.

TUREL

Tare 'mă ție greu...

TASACHI

Greu? de loc! Uită-te, stă binișor a-ză în casă, fă-ți lada, scrie-i o scrisoare cit te'i pricepe mai bună și mai dulce, dar care să o curme scurt și vecinic și mină dimineață pleacă... (*Turel protestă slab*). Ieu îți măresc suma ce-ți dam pe lună, ca să fii și tu mai în largul tău,... îți dau o mie de lei în loc de cincă sute,... cu condiție însă ca mult pân' în toamnă să'mă treci licența... După aceea, dacă vei vroi, îi mai sta pe-acolo de petrecere; îi sta, te'i duce în Italia, ori pe aiurea... în slărșit cum îi vra...

TUREL (*pe jumătate înduplecat*)

Așă-i, dar trebuie să-ți spun că lucrurile sunt prea înaintate.

TASACHI (*îngrijat*)

Cum ?

TUREL

Ie în poziție !

TASACHI (*cu ciudă*)

Iei poftim !

TUREL

Vezi că nu prè am ce face, ... n'am încotrò... ; și ori cîtă dreptate ai, tot imi ie greu să ies din încurcătură... (*răpede*) Văd că ai toată dreptatea și că mă sfătuiești de bine... (*mai încet*) dar, dă, știi Ieu !...

TASACHI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Așă'i că ie rău să-ți dai voie inimii?... și că bine ziceam Ieu că tot ce iesă din mîtă șoarecii prinde... Tocmai ca și mă-sa... Te-a văzut tînăr, zvinturat, copil la minte, bogat, înflăcarat, a pus ochiul pe tine și tu ai dat în capcană... Tocmai așa a făcut și Hînculeasa cînd ieră fată mare...

TUREL

Cum ?...

TASACHI

Da !... Dar trebuie să fii barbat, nu petecă ; trebuie să te strunești, să-ți calci pe inimă și să nu te uii la săcături și nimicuri ;... pentru interesu tău !... Aiestea's trecătoare, ... is furtunile lui Mart !... Cît despre descurcat : n'ai nici o grijă s'or discurma iele... Hînculeasa ie meșteră, a prinde iea pe altul în laț... (*scoate un portofoliu și i dă o hîrtie de bancă*). Ține-o mie de lei, mergi și cumpără fetei vr'un dar, vr'o brățeă, un suvenir pe care să i-l trimeți o dată cu scrisoarea ;... ce-va frumos și bătătoriu la ochi ca s'o mai îndul-

cești... În scrisoare poți să dai toată vina asupra mea. Spune că te duci silit de mine!... Îți dau voie să spui ori ce...

(Mărița intră din Țetac).

MARIȚA

Conașule, vă poșteșteconița.

TASACHI

Pe mine?

MARIȚA

Pe ma-ta.

TASACHI

Indată! spune că vin!

(Mărița intră în Țetac).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TASACHI

După ce'i plecă, m'oiu' duce ȧeu și-oiu' vorbi cu... mama fe-tei... *(mișcare din partea lui Turel)*. Mă rog, las' pe mine! știu ȧeu cum să 'ntorn lucrurile;... doar suntem oleacă de cimotii;... mi'ȧ vară-a treia ori a patra... *(schimbă tonul)*. Iei ce spun mine-ta? *(duios)*. Și ȧea ȧe necăjită, măi nu a dormit astă noapte!... O doare inema... *(după un timp)*. Pleci?...

TUREL

Dă, plec!

TASACHI *(ȧȧ ȧea mâna și ȧ-o strânge)*.

Bine Turel, ȧești băȧet cuminte, *(ȧȧ sărută pe frunte)*. Faci bucuria și ȧești mȧngȧierea pȧrintȧilor tȧȧ... și Dumnezeu ȧi-a face parte pe lume....

(Tasachi intră în ȧetac).

nele la spate)

TUREL (*se plimbă puțin pe gânduri, cu mi*

Oî și cum, tot nu ie bine... O mie de lei pe lună..., ce mai chef!... Bieata Zulnie!... Dar, ce să-i cumpăr?... Cercei?... Brătea?... Iei! ce? Dacă fac o porcărie, să o fac încaltea lată!... (*pune banii în buzunariu*). Mai bine-oiū papă miea de lei colo la Paris... și pace!...

(*Marița intră din ietac*).

TUREL (*merge spre dînsa, mai încet*).

De ce n'ai venit a-zî dimineață?

MARIȚA (*zimbînd*)

N'am avut cum, s'o sculat conîta de mînecate tare și m'am temut...

TUREL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iei temut!... fă-ți treabă într'acolo... Vin' să faci focul?... Viî?...

MARIȚA (*cu ochii văpătoși*)

Vin...

TUREL (*o țea de mijloc, cu ceealaltă mînă de obraz și o sūrută apăsāt pe gură, apoi dă să țeasă prin fund, la ușă se 'ntoarse*).

Haî!...

(*Turel țeese prin fund, Marița pășeste zimbînd în urma lui Turel, cînd ie la ușă intră Vasile*).

VASILE (*încet și răpede*).

De ce nu m'ai așteptat as'noapte?...

MARIȚA

Da-s nebună!... Mnetă să umbli ca huhurezii și ieu să te aștept!... (*ride*).

VASILE (*miindu'și glasul*).

Și iești suparată ?...

MARIȚA

'Poî cum ? (*Vasile vrea s'o sărute*) Tîst... (*îi arată ușa ietacului. Vasile crezînd că vine cine-va se face că așază pe masă. Marița iese prin fund, rîzînd înmădușit*).

(Perdeaua cade)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SCENA IV.

La Sandu Hîncu ; salonul din scena I-ii.

La ridicarea cortinei Zulnea șede pe jilț în dreapta, plinsă, cu batista la ochi, ștergîndu-și ochii și nasul din vreme în vreme ; Sandu pe jilț în stînga cu capul răzemat pe mînă și coatele pe genunchi, stă nemișcat. Tița înfuriată, nervoasă nu-și află locul, cu pași răpezi și înșipti iese cutrieră scena din față în fund, între Sandu și Zulnea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
TIȚA (*după un timp cheamă la ușa din stînga*).

Saftă !... (*Zulnei*) Ieu te-am învățat !... Ieu ?... Să mă ierți, ieu nu ți-am zis să-ți dai în cap ca o netoată !... Ți-am zis să deschizi ochii... să nu ?... (*cheamă*) Saftă !

(*Safta intră prin stînga, tremură și vorbește încet*).

SAFTA

Aud,coniță.

TIȚA (*nu o aude, tot Zulnei*)

Dar așa-mi trebuie miea ! Așa mi-a fost scris să dau tot peste dobitoci și neghîobi, iești tată-tu în picioare... (*cheamă*) Saftă !...

SAFTA (*care așeză focul în sobă*)

Aud,coniță.

TIȚA (*acela-și joc*)

hni vine să crăp de ciudă !... Saftă !...

SAFTA (*înmaintind, tremurînd*)

Aud,coniță.

TIȚA (*răstit*)

Ce nu vii cînd te chem... Și tu mă faci să strig ? Iești surdă ?...

SAFTA (*scuzîndu-se*)

Da's aicea de-un ceas,coniță...

TIȚA (*înfuriîndu-se și mă țarc*)

De-un ceas ?... Vra să zică stai și ascuți ce se spune în casă ș'apoi să împli tirgu !... Ți-oîu da ieu ascultat ! (*îi dă o palmă*). A-fară, cîoară spurcată ! a-fară poboată ! tu mi-ai nenorocit casa ! A-fară căță că întru într'un pacat !

(*Safta iese prin fund*)

TIȚA (*se primblă cît-va timp, furioasă și puf-sînd, apoi dă cu ochi de Sandu*).

Iei, poftim cum stă di lemn, ca un butuc ! (*Sandu oftează adînc și lung, clătînîndu-se fără a-și ridică fața din mîni*). Ce hitîni jîltu, omule ! te crezi în scrînceiob ? vraî să-î rupi picioarele ? par'că nici n'ai ști că nu ai cu ce le drege !... (*se primblă din nou*). Of ce vieată !... ce vieată... Cum de nu dă mnezeu o holeră, o cîumă să vă stringă de pe fața pămîntului să mai răsuffu și ieu !... Și toate, toate, din pricină că iești așa de moliu și de bleg !...

SANDU (*ridicîndu-și capul, trezit ca dî'nt'r'un vis reu*).

Moliu și bleg ?... Așa ie !... (*crunt, sculîndu-se în picioare*) De nu ieram moliu și bleg trăeam cu tine ?... De nu ieram moliu și bleg trăgeam oare'n jug ca un bou să te țin în huzur și în rîndul

cucoanelor?... De nu ȳeram moliu și bleg nu te duceam la mă-ta a casă chiar de-a doua-zi, cum văzusem ce ȳerai?... A, (*iși acopere fața cu dezgust*). Da! mi se cade, mi se cad toate cite-am tras!... Dobitoc!... mi-a fost rușine de ochii, de gura lumei, dobitoc! mi-a fost milă de tine! de tine care m'ai chinuit 25 de ani fără cruțare, cum ar chinui Jidanii pe Hristos!... Dobitoc! am crezut că te'ți schimbă, că vina a fi fost numai a mișelului care te'n-șelase!... Dobitoc!... Pe urmă a dat dracul să vie fata!... Ah, de nu ȳeră fata!... (*iși acopere fața cu amărăciune și rușine*). A, ce vieată de rușine și lacrimi! Tinerețele trecute în muncă dobitocească, ceasuri și nopți întregi,... chiar și ticăloșii săvârșite ca să dau acestei muieri, acestei viespi, care mi-a înveninat zilele, chipul de-a trăi ca un trintor în taifasuri și petreceri!... Să sufăr toate putorile, toate batjocurile prefectilor și a bogătașilor, a tuturor cȳocoilor pentru o blăstămată de slujbă, pentru o bucată de pine!... Avind în schimb a casă vecinic huiet! vecinic batjocuri!... poate și necinste!... Da și necinste! așa trebuie să fie! mai rămine vorbă! geaba mă tot mingiū cu lipsa de dovezi!... Dobitoc! mătăsăriile și giuvaierile cari ziceai că le cumperi din ȳeconomii gospodăriei trebeau să-mi fi deschis ochii, ȳele 'mi ȳerau dovezile! (*cu dezgust*) dobitoc!... Să crezi, să nădăjduiești ȳndreptarea apucăturilor murdare! Da, după fată fără cinste ai fost femeie fără rușine!... Fată, ȳi-ai bătut joc de tine, femeie ȳi-ai făcut ris de bărbatul tău și, mamă, ȳi-ai nenorocit copilul!... Dobitoc! să-ȳ las ȳeu fata'n samă cȳnd urmările ȳei imi dădeau de gindit!... trebea s'o dau intr'o școală, s'o trimet incolo departe la Iași, la București... A! aȳurez!... cu ce?... de unde bani!... (*cu furie și ciudă, stringȳnd dinȳi*). A, banii! banii!... vecinic banii!... Ce vieată! vieată spurcată!... (*Se primblă puțin, în fața scenei foarte agitat*).

TITA (*care dȳintru'ntȳii fusese surprinsă și mișcată, ȳi vine în cumpăt cu inctul, se apropie de Sandu și ȳi cată în ochi surȳzbul batjocuritorii și cu cȳud*).

Și ȳești cu gura mare, omule cinstit!?... (*aspru*). Pe semne ai uitat falșul de acte publice, cȳnd ȳerai să umpli grosul!... (*Zulniea se scoală în picioare și cată ȳintă la Sandu care rămine ȳncemenit, apoi*

cade zdrobit in jilt). A, is femeie fără cinste? bărbăţel cinstit şi fără pată!.. Bun ochiū ai, vezi paūl din ochiul altuia, dar birna din ochiul tău, nu!

SANDU (*cu cîndă*)

Da, până acolo mă dusesese cheltuielele, răsipa şi petrecerile tale!... (*cu tremură glasul*). Dar să spuī aceasta înaintea fetei!...

TIŢA

Dar tu înaintea cui vorbeai mai adinioarea? nu ieră tot aicea?

SANDU (*pătruns, cu glasul înmăduşit*)

Mai bine muream de cit să ajung aşă zile. (*abiea ūt fine la-crimetele*).

TIŢA

Auzi mnea-ta! s'o subŷiet obrazul boierului! vorbeşte, poŷteşte cinste?!... Şi de n'ar fi fost Grigore Tasachi poate şi a-zī iera la gros!...

SANDU (*în picioare ameninşătoriu*)

Tasachi! ... Tacī! nu mai pomeni acest nume afurisit!... macar de ruşinea fetei tale!... (*se înfurie şi cu scîrbă*) Doamne sfinte! am văzut şi auzit multe, dar să vezi că o mamă vra, cată să-şi mărite fata cu fiul celui ce-o necinstise pe dînsa,... asta nu mi s'a întimplat! (*cade zdrobit*).

TIŢA (*batjocoritoare*)

A fi! că uīŷi cam lesne! Adă-ŷi a minte de mătuşă-ta Pro-fira, n'o făcut tot aşă cu vară-ta?... Şi ce, fata ieī nu-ī fericită? Cine, ce-ī zice? N'are trăsuri? Bogată nu-ī?... Ie cucoană între cucoane! Ba are încă nişte fumuri de-ŷi umblă cu nasul tot pe sus!... Aici atita o fost pacatu că nu l'o luat dracu, mai înaintea pe Grigore Tasachi!... de nu ieră moşneagu, băietul să 'nsură!..

Ar fi fost și ie bogată, fericită, cucoană mare !... și ai fi avut și mne-tă cu ce trăi, pe ce te lăfăi !... Dar vorba lungă, sărăciea omului ! *(Iși trece mîntele pe față, adunîndu-și mîntile ; se stăpînește și ie din ce în ce mai liniștită)*... Așă ie lumea ! nici noi mai de samă de cît alții, nici alții mai de treabă de cît noi... Să lăsăm pacatele trecute și să dregem, de se poate, că, dă, vremea trece și pîntecelile i-a crește și-atuncia a fi prea tîrziu *(Zulniei)* Pune-te și răspunde la scrisoarea lui Bută !

ZULNIEA *(mierată)*

Cum ?

TIȚA *(cu glas aspru și hotărîtoriu)*

Fă ce-ți zic ori, de nu, poftim ușa ! nepoți în casă nu'mi trebuie... *(Zulniea se gîtește de scris)*. Spune că'i intrase'n cap tătine-tău... *(Sandu ridică fața, vroid să protesteze, dar figura i se întunecă și devine de o amărăciune și jale adîncă)* să te deie după un Grec de la Galați și că a-zî în urma scrisorei lui, i-ai hotărît lui tată-tău că dacă nu te dă de bună voie, fugi cu dînsu ;... cu Bută, nu cu Grecul, ori cu tată-tău, ie sama cum îi serie, să te 'nțeleagă,... să nu ieasă vr'o bazaconie... ; și că numai așă l'ai făcut să nu se mai împotrivească la căsătoria voastră, care nu s'a traganat de două luni de cît din pricina asta... Ai înțeles ?... Ie sama cum scrii ! *(Zulniea scrie. Sandu își iew pătăria și se gîtește de ducă, ochiul lui ie crunt și căutătura rătăcită)* Se duce boșerul la plimbare ! *(Sandu pleacă fruntea cuprins de un fior)*. Dar știi că în casă nu mai ieste franc, lemnele s'o mîntuit și la băcălie Tinică nu mai vra să deie pe datorie, ori habar n'ai ! *(Sandu cu capul plecat, trist și, fără să zică o vorbă, iese încet prin fund. Zulniea sfîrșește scrisoarea, o dă Tiței și scrie adresa, își razămă capul de mîna stîngă și cu dreapta poartă coperta să se usuce cerueala. Tița strigă)* Saftă !...

(Safta intră prin stînga)

TIȚA *(Zulniei)*

Bine ! *(iea coperta de la Zulniea, pune scrisoarea în iew, o lipește apoi o dă Saftei)*. Ține ! du scrisoarea asta la conu Iorgu... Și să deie

dracu să se audă o vorbă din cele ce'i fi zăpsit în casă !... dacă nu te bag în mormint, să nu ajung ziua de mină.

SAFTA

De s'a află așa ce-vă, conită, să dai cu pușca'n mine. *(Se aude vuetul unei trăsură).*

TIȚA

Ce s'aude ?

SAFTA *(la fereastră)*

O trăsură.

TIȚA

Cine'i ?

SAFTA

Un boier bătrîn.. *(spărieală)*. Hii ! conu Grigore Tasachi!

TIȚA *(să răpede la fereastră)*

Cum ? iel ? ! *(Saftel)*. Spune că nu'i nime a casă !... Orî nu !... Trebuie să fie vr'o drăcie la mijloc, de geaba nu vine iel : *(Saftel)*. Poștește'l... *(Zulnic)*. Du-te ! ce stai ? fugi în ietac.

(Zulniea intră în dreapta, Tița în stînga. După un timp Grigore Tasachi se uită în jurul lui. Se așază în jilț, își trage mustetele, are un fior de frig, se uită în sobă, în care nu mai țe foc ; se uită la ceasornic ; își face o țigară, o pune într'o țigaretă pe care o scoate dintr'un tîoc de piele roșă. Cu țigareta în gură cată ehibrituri ; nu găsește, stringe țigara și țigareta, se așază în jilț. Toate acestea Tasachi le face înecet și tacticos. Tița intră prin stînga, Tasachi se scoală și merge puțin spre dînsa).

TASACHI *(surizătoriu)*

Sărut mîna, verișoară ! *(îi sărută mîna).*

TIȚA

Bonjur.

TASACHI

Ce mai faci ?

TIȚA

Bine.

TASACHI

Sandu-î a casă ?

TIȚA

Nu, o ieșit puțin.

TASACHI

Ce mai face ? Cum o mai duce ?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Iea'n greu ; fără slujbă !

TASACHI

Așa da ; o fost inlocuit.

TIȚA

Da, și acum în alegeri o votat cu guvernul și tot nu l'o pus înapoi.

TASACHI

A fi pus pe altu cu mai multe voturi.

TIȚA

Dar atunci de ce i-o făgăduit prefectu înainte de alegeri ; de ce poartă oamenii cu vorba ? frumosu'i din partea unui prefect să nu se ție de cuvînt ?

TASACHI

Dă, ce să faci și iel ?...

TIȚA

Ce să facă ? Să nu făgăduască, orî dacă făgăduște să se ție de cuvînt. Dacă știea una ca asta mai bine votă cu opoziția, lua o sută, două de franci, cum o luat și alții ; ci, par'că pe dînsu nu l'o rugat ? l'o rugat, da n'o vrut, s'o încrezut în domnu prefect !... Mai bine luă, tot se alegea cu ce-vă... Așa nici slujbă, nici parale ;... dar lasă, de-altă dată om ști și noi.

TASACHI

Dă !...

TIȚA

Ba, mă rog nu ie așa ?

TASACHI

Poate l'or pune de acum înaintea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIȚA

De ce nu'l pun dacă'l au de pus ? Ieaca la plasa unită suprefectu o fost permutat, l'o prins cu niște șolticării și-o trebuit să-l mute aiurea ;... dar, dacă n'are cine să stăruie pentru dînsu, așa-î ! La noi atîta-î : ai spete, ai parte ; n'ai spete, te duci pe bete

TASACHI

Dar ieu ce sînt ? De ce nu mî-ai spus miea ? Mi-ai cerut vr'o dată ce-vă și nu am consimțit (*îi sărută mina*).

TIȚA

Firește, dac'ai, vra mne-tă, ca senator, ai putea tare lesne...

TASACHI

Dacă ași vrea ?... Imi pare reu, verișoară, că nu te-ai gîndit, mai cu samă cînd știi cit am ținut la dumne-tă... Dacă până în zece zile nu'i vedeă numirea lui Sandu în monitor, să nu'mi mai zici pe nume... (*sugrînd*) să'mi zici Cuțu... știi așa-mi ziceai

acum două-zeci de ani ;... Iei ! ce vremi ! ce vremi ! Cum au trecut ! Iți mai aduci a minte ? Ieu unul, cînd îmi aduc a minte, îmi pare că-î ieri... Cit ieră de bine și cit ieram de fericit... dar acum bătrînețele au venit, bată-le-ar pîrdalnicu...

TIȚA

Da ; și nu mai poți face berbanticuri... de aceea-ți pare rău ?

TASACHI

De aceea și de altele, verișoară dragă. *(ora să-î țele mina, Tița și-o trage)*. Te-ai făcut spărioasă ?

TIȚA

Spărioasă ? nu,... dar ?...

TASACHI

Dar, ce ?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIȚA

Poate să vie sluga...

TASACHI

Te temi de slugi acuma ? se cunoaște că nu mai ai două-zeci de ani... Și zeu nu-ți pare reu după cele trecute ?

TIȚA *(serioasă)*

Nu, acuma 'mi pare rău de altele.

TASACHI *(pricepînd)*

Hm... De altele ? pricep !... Dă, ce vraî ? pune-te in locul meu, puteam ieu să las să se facă una ca asta ?... și dă, ieu ca ieu, tot ar fi mers, dar nevasta ce-ar fi zis ?... Și o știi ce a-schidă'i.

TIȚA

Așa ți se cade ! Ți-o trebuit zestre mare !...

TASACHI

Facî ce-vă fără bani? (*îi sărută mîna*).

TIȚA

Nu îeraî destul de bogat?

TASACHI

Ca holteiî, ca burlac, da, dar ca om însurat tot mai trebuieă
(*Tița își trage mîna*)... Și cum o devenit una ca asta?... Unde s'o
văzut? Unde se'ntilnean?...

TIȚA

Unde? Nu știi cum is tinerii?... Li mai poți da de urmă?

TASACHI

La vr'o prietenă?... a casă de sigur nu?
BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIȚA

Mai știu ieu!... Dar, ori cum, las' că mi-o făcut'o domnu
Turel, fi-i-ar în obraz, să'i fie!... așa rușine n'am pățit de cînd
sînt!...

TASACHI (*în șagă, zîmbind*)

Nu?... Înțeleg s'o spuî la alții, dar mica?... (*îi sărută mîna*).

TIȚA

Iea'n las' șăgele de-o parte și te gîndește o leacă la noi,...
de-a află Sandu ne omoară pe amîndouă...

TASACHI

Iei, vă omoară!... Nu te-a omorit iel cînd v'ați luat, cînd
îeră tinăr și să te omoare acum la bătrînețe?

TIȚA

Dar ce să mă fae?...

TASACHI

Mi se pare că iera în vorbă să o ție unu de la tribunal.

TIȚA

Da ! chiar să și făcuse logodna,... dar se stricase, știu ieu de-a măi vra ?

TASACHI

Trebuie să vrei.

TIȚA

Trebuie ! dar cum ? Zestre nu, pacate da...

TASACHI

Zestre nu, dar dacă nevasta nu'i aduce zestre sunătoare, poate să'i aducă spete, avansare răpede și leafă mare ; nu'i tot una ? ba poate și măi mult.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TIȚA

Dar poate să priceapă...

TASACHI

Da, dac'ar veni de la un străin, dar așa venind de la mine vărul tău (*ă sărută mâna*) și nașul lor...

TIȚA (*suprinsă, veselă*)

Cum ? ai vra să-i cununî ?...

TASACHI

De ce nu ? Socot că ie de datoriea mea de a... ajuta și inlesni pe rudele mele (*măi încet*). Cu acest chip am dreptul să le fac toate inlesnirile... pe lângă darul de nuntă ;... dar apropo de dar ! (*măi tăinic*). Ce-i o trimes ?...

TIȚA

Cine ?

TASACHI

Turel?... Ce i-o trimes?...

TIȚA

Cui? Zulniei?

TASACHI

Da.

TIȚA (*mierată*)

Nimic.

TASACHI (*surprins*)

Cum?... Știi bine?

TIȚA

Firește că știi, doar i-s mamă, dacă n'oiți ști îeu, cine ari să știe? Da, ce, iera să i trimeata ce-va?

TASACHI

Nu... îi dădusem o mie de lei... (*îi sărută mîna*) să-î cumpere un suvenir...

TIȚA

Ți-ai găsit! doar îi feciorul lui tată-său.

TASACHI

Poate c'a trimite de la Paris...

TIȚA

De la Paris? Adevarat c'o 'nvieta! Are îel cui da acolo, nu se mai gîndește îel la datoria lui...

TASACHI (*surzînd*)

Auzi, mne-tă, hoțomanu!

TIȚA

Drept tatú-său, bucățică ruptă ! Ce-ți pare rău că-ți samină ?

TASACHI (*rizind*)

Taci; taci reutate !... (*îi sărută mîna serios*). Acum ție treaba du-mi-tale să te 'ngrijești să faci pe cel de la tribunal să o ție... ție unul din partea mē sunt gata să-ți cunun și mină...

TIȚA

Da, dar știu ție ?

TASACHI (*șugvind*)

Dacă nu-ți ști tu, cine să știe ? Sandu ?...

TIȚA

Ba că chiar !

TASACHI (*serios și cu aier de a-și destăina*)

Și trebuie să te grăbești, căci Turel mi-a spus că-ți în poziție.. (*se uită țintă la ție*). Orî poate ție minciuni de-a lui doar m'a... doar a înduplecă pe mă-sa să-ți defe voie...

TIȚA

Ba, ție adevărat.

TASACHI

Atunci trebuie să te grăbești (*cată la ceasornic*)... Două și jumătate !... A țieși prefectu de la prefectură, mă duc verișoară !... Cată te rog și trimete-mă răspuns să știu și ție... te rog ! (*în picioare, și sărută mîna*). Orî voiți veni ție, mină... nu ; pe la o poimăni.

TIȚA

Tei, da copilul ?

TASACHI (*ne priceptnd*)

Copilul ?

TIȚA

Tot mne-tă ai să'l botezi ?

TASACHI

Oiū boteza și copilul... Sărutări lui văru Sandu.

TIȚA

Mersi...

TASACHI *(înnaintînd spre ușa din fund)*

Și finei, mă rog.

TIȚA

Mersi *(cînd Tasachi iese la ușă)*. Te rog vezi di Sandu, să n'apuce
a numi pi altu.

TASACHI

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Nu, n'ai grijă... chiar a-zî regulez cu prefectul...

(Tasachi iese prin fund, ușa rămîne deschisă. Tița în prag)...

TIȚA *(salutînd)*

O revoar.... *(închide ușa, coboară încet; aude huruind trăsura, merge
la fereastră, cată lung, apoi se întoarne, mulțumită, zîbind și se îndreaptă spre
datea Zulniei. Safta intră prin stînga)*.

SAFTA *(cu o scrisoare în mînă)*

Coniță.

TIȚA *(tresare)*

Ptiu ! că m'ai spăriet !

SAFTA

Am adus răspunsu și vine și conu Iorgu, acum în data
mare !... Săreă 'ntr'un chicior de bucurie !... sărută scrisoarea !...
mai că Ieră să mă sărute și pe mine!

TIȚA (*desfăcînd scrisoarea*)

Bine !... vezi de bucate că poate-a stă și conu Iorgu la masă...
(*Safta dă să iese prin fund*). Fă și un tort pi ciocolată... mai iese o
bucățică în cutiea ce de ceaiu, în dulapu di steclă.

(*Safta iese prin fund*).

TIȚA (*cetește scrisoarea cu jumătate de glas*).

«Suferințele mele nu pot fi comparate cu nimica'n lume!
«Am suferit, sufăr și voiți suferi până ce voiți fi fericit...» (*nu vede
bine, pleacă puțin scrisoarea*). Ah,... trei puncte... «Dar sufăr deja mai
«puțin convingîndu-mă din spusa scrisorei ma-tale că vina nu iera
«a ma-tale ci a respectabilului ma-tale părinte. Acest lucru a um-
«plut inema mea de durere și plăcere ;... de durere văzînd opozi-
«ția lui conu Sandu și pe de altă parte de bucurie văzînd stă-
«ruința ma-tale... Ah, cînd oare voiți avea și ieu fericita ocaziune
«să vă dau și ieu o asemenea probă doveditoare de profund amor.
«Zbor la picioarele ma-tale pe cari di sărut di mi'i di ori ; bine în-
«teles în scrisoari, căci alt-feliu nu îndrăznesc... Al ma-tale pân'
«la moarte și di'ncolo chiear de se poate... Iorgu Bută...» (*Tița
strînge încet scrisoarea zimbînd cu jele și dispreț ; o pune în corsagiu, la pîept. A-
fară se aude un țipet lung. Tița se răpede la fereastră să vadă ce iese. Safta intră
prin fund nebună de spaimă, Tița iese lîngă jîlful din dreapta scenei*).

SAFTA (*abînea suflînd și tremurînd ca varga*

Coană ! Coniță !

TIȚA (*îngrijetă*)

Ce-i ? ce iese ?

SAFTA (*i se înneacă glasul*)

Conu Sandu...

TIȚA

Iei ce'i ! spune a-ză !

SAFTA (cu groază)

Spinzurat ! în şură după uşă !

TIȚA (îngrozită)

Sandu !... (bezmetecă). Tocmai cînd ieră să'l puie în slujbă...
o apucă o slăbiciune ; se așează pe jîlf. Safta să răpede în ajutoriul Ței. Zulniea
între prin dreapta).

ZULNIEA

Ce iese ?

SAFTA

Conu Sandu !... (se oprește și arată pe Țița). Leșină cucoana !
(Zulniea și Safta vin în ajutoriul Ței).

(Perdeaua cade).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Y. G. MORȚUN.

Moș ajun

Dorm boierii pe saltele moi ca mușchiul din pădure,
Soba caldă'n toată casa, răspîndește dor de viață,
Căci afară geruește, de pe buze vorba'nghieață.
Ie de mult de cînd flăcăii culegeau negrele mure.

Peste cîmpuri, peste dealuri și pe codri se așterne
Fulgușorii de zăpadă sclipitoare, neatinsă,
Ca o pînză înălbită fără capăt, necuprinsă,
Poala ceriului di'n naltu-i floricele par'că cerne.

Satul tot se'mbrobodește în mantaua cea mai albă
Iear din cînd în cînd pe coșuri iese fum în rotogoale,
In bordeie dîrdiește serăcimea ghem în țoale
Numa'n casele mai nalte număr galbenii din salbă.

Lîng'un muc de lumînare ori la spuza de pe vatră
Sed băteții și flăcăii picotind la vr'o poveste,
Fat frumos și zmău puternic cum n'a fost și nu mai iese.
Cînele de după ușa, nu știi hămăle ori latră.

Cutcuriguu !... Miezul nopței, toți încerc să se deștepte
Flăcăiandrii caut' traști și le-atîrnă după spete
Toți în mîna au ciomege și caciulele'ndesate
Dînd năvală de prin case prin vecini ca să se'ndrepte.

Au plecat ea să colinde și cu tot felul de glasuri
La ferești câte-o urare pretutindenea răsună
Ici și colo câte-o casă pe colindători i-adună
Scîrție mereu zăpada supt grabite și rari pasuri.

Moș ajun ie cu pricina, iel, cu bună demineață
A sculat întreagă obștea la covrigi, la nuci și mere,
Ce le'mparte la urare câte-o fată ori muiere
La colindătorii harnici, ce le fericește viața.

Toate babele serace, toți unchiașii de nemica
Ca să aibă ce să'mpartă s'au gătit de'mprejurare
Încă uni'i pun să strige înc'odata și mai tare
Amintindu-și biet unchiașul cînd fu tinăra bunica.

Doar la Curte'i poarta'nehisă ; nu s'aude nici o gură
Numai candela să vede licărind lîngă icoane
Și cînd unul dă să meargă, altu'i zice : „Mă Ioane
Fugi d'acolo nu te duce, dorm boierii la căldură.“

ION ȚATINA

Prelung resun.

Cu glasul lor de fier
Prelung clopotele resun,
Pe geam, s'au desemnat de ger
Flori ce'n buchet s'adun.

S'au așezat păduri străvechi
Și munți ce se'nalta'n cer,
Ieu le privesc, dar în urechi
Resună clopote de fier.

În floarea din geamu'nghetat
Un nume scump am seris ;
Glas de clopot trăgănat
Par'că-l îngînă'n vis.

Cînd am plecat așa sună
Al clopotelor prelung glas
Lacrimi 'n ochi mi s'adună
Zicîndu-i : Bun remas.

Și-atîta vreme a trecut,
De-atunci, vecie-mi pare,
L'a glas de clopot cunoscut
Aprins dor, în pîept, resare

Și-așă'mi vine nu știu cum
Mă doare'n piept mă stringe
In a amintirilor vechiū scrum
Durerea?par'că mi se stinge

.
.

Cînd am plecat, așa sună
Al clopotelor prelung glas
Lacrimi'n ochi-mi s'adună
Zicîndu-i : bun ramas.

OMBRA

La moarte-ți!

Galbână ca luminarea,
Ce la cap îți arde'n sfeșnic
Tu, iubită, scumpă mamă,
Dormi acum somnul cel vecinic.

Și cu buza'nvinetită,
Cu surisul rămas viu
Ții pe piept mîinile cruce,
Inlemnită în secriu

În beserică'i tăcere,
Pașii trist și lung resună,
În genunchi stau la secriu-ți,
Pe cînd lumea se adună

Lîngă tine un preot cîntă
Rugăciuni de pe o carte,
Pe cînd smirnă și tămîie
Arde un dascăl mai departe.

.
.
.
.

Peste lutul scos din groapa
Umedă și 'ntunecoasă
Stă sieriū-ți. Gîndu'n urmă
Tot în urmă mi se lasă,

Și-mi revad copilăria
Cu întreaga-mi fericire,
Cînd un preot cîntă jalnic,
„Vecînica ieî pomenire“.

Ieu tresar. Din fundul groapeî
Intunerecă, pustie
Tot se mai zăreă cadavrul :
Te pierdusem pe vecie.

Galbăna ca lumînarea,
Ce'ți ardeă la cap în sfeșnic,
In întunecoasa groapă
Tu dormi-vei somnul vecinic.

C. A. BONACHI

Cotirea butoaïelor

Chestiunea cotitului iese de cel mai mare interes pentru fiscal și comerțul țerei și cu toate acestea, la noi, iese foarte puțin studiată, iar guvernele nu-i dau nici o atențiune. De aceea m'am decis a scrie un articol în această privință arătând pe scurt importanța cotirei, starea ei în Europa și la noi și la urmă negligența guvernului românesc de lăncăutat mijlocul Cel mai nemerit spre a da țerei o sistemă de cotire practică și ezactă.

Pentru a vedea care iese *importanța cotirei* pentru țara noastră să luăm un exemplu. Să presupunem că un vinicultor vinde unui comerciant 100 de vedre de vin. Pentru a da vinul și a lua banii, nu iese alt mijloc de a constata cantitatea liquidului cuprins în butoaie de cât *cotirea*. Cele două părți vor aduce un cotariu, sau se vor prezenta cu butoaiele la barieră. Aice vor fi cotite cu *cotul vechiu*, care se întrebuintază până astăzi în toată țara românească, din cauză că cotul Fălcioianu, introdus oficial-minte de la 1872, nu s'a putut aplica nicăirea în practică, fiind-că cere mulțime de calcule și iese însoțit de o mulțime de accesorii, ceea ce 'l fac cu totul nepractic. Ieste constatât înse că: *cotul vechiu*, fiind cu totul primitiv și nefiind nici un mijloc de control asupra cotarilor, de oare ce nu sînt regule precize pentru cotire, ei fie care cotariu are regulele sale deosebite, *dă erori de 30%* une-ori în plus, alte-ori în minus, după cum se întîmplă (vezi mai departe). Prima consecință va fi dar că: *ori vinicultorul va pă-*

gubi prețul a 30 vedre de vin la sută în folosul cumpărătorului ori din contra. Se poate vedea dar câte pagube pot se sufără comercianții și cetățenii din cauza acestei sisteme de cotire atât de vicioasă și care cu toate acestea se întrebuițază în țară de atîta amar de ani, fără ca guvernele să fi avut grija de a se gîndi măcar să îndrepte această stare de lucruri.

Aceea ce se întîmplă pentru vînzători și cumpărători se întîmplă și pentru comune, cari încasază *accizele* și alte taxe comunale după măsurătoarea făcută cu acel cot. În această privință am putea face nițică socoteală. În Iași, care ar avea vr'o 70 de mii locuitori, se încasază anual peste 500,000 de lei. Dacă presupunem că populația urbană a țerei se urcă la un milion de locuitori din cele cinci, am avea aproximativ 7,142,857 lei, ce s'ar încasă anual de comunele orașelor și tîrgușoarelor din țară. Să zicem după aceea că populația rurală consumă numai jumătate din băuturile consumate prin tîrguri și orașe, adică un milion de tîrgoveți consumă de două ori mai mult de cît un milion de țeranî. Atunci pentru 4 milioane de țeranî s'ar încasa anual accize și alte taxe comunale în sumă de 14,285,714 lei; ceea ce dă pentru toată țara 21,428,581 lei anual. De unde se vede că: *în toată țara sau comunele fură pe contribuabilii cu cel puțin 6,428,571 lei, sau contribuabilii pe comuni.* Așa dar întrebuițarea acestui instrument barbar, numit *cotul-vechiu*, pe lîngă că ie o rușine pentru o țară poreclită civilizată, apoi iese o adevărată calamitate pentru fiseul și comerțul țerei, de oare-ce schimbul se face la voia întîmplărei, așa că vînzătorii, cumpărătorii și comunele se fură, se despoaie, între dînșii, chiar de ar voi să facă alt-feliu.

Ce fac guvernele față cu această stare de lucruri? Nimic. În 1872 se aprobă prin jurnalul consiliului de miniștri *cotul Fălcoianu*, nu pentru a da țerei o măsură dreptă și sigură, ci pentru a căpătui pe un favorit, care nu avea alt merit de cît de a fi căutat să puie în practică *Metoda lui Dez*, după care se cotește și azi în Franța. În adevăr guvernul de atunci căută a impune țerei *cotul Fălcoianu*, fără a vedea dacă iel se poate aplica în

practică ; rezultatul a fost că autoriul a vîndut vr'o 20 mii de coturi, a 20 de franci bucata, luînd de la comuni vr'o 400 de mii franci ; iar în practică toată lumea a urmat a se servi de cotul vechi pînă astăzi, fără ca guvernele ce s'au succedat să se fi gîndit măcar a observă aceasta. Ba încă, ce ie mai mult, cînd astăzi se prezintă alte sisteme cu totul perfecționate și constatate de comisiuni compuse ca mult mai practice și mai ezacte, ministeriul nu numai că nu le dă nici o atențiune, ci caută a face tot soiul de șicane autorilor lor și a le pune tot soiul de piedeci, căutînd a nu le da nici o dată aprobarea cuvenită, și favorizînd fățiș pe Dl Fălcoianu, favoritul tuturor guvernelor. Innainte de a aretă acestea mai cu de-amăruntul se vedem care ieste starea cotirei în străinătate și în țară.

* * *

Cotirea butoaîelor în străinătate se face după diferite metode : unele din iele sînt cît se poate de neezacte, altele înse mai apropiete de adevăr.

a). Cea mai primitivă metodă, și prin urmare cea mai neezactă, ieste cea care consideră capacitatea butoiului ca egală cu semi-suma capacităților a două cilindre, din care, unul ar avea ca diametru pe al butoiului de prin dreptul vranei, și al doilea un diametru egal cu al fundurilor butoiului. Formula care exprimă această metodă ieste :

$$Cap-but. = L \times \pi \left(\frac{R^2 \times r^2}{2} \right) \quad (\alpha)$$

Această metodă, ce se întrebuintază, după spusele lui Frédéric Cazalis¹⁾ prin Italia și chiar în Franța pe unele locuri, ieste cea mai neezactă și dă în tot deauna erori în minus cel puțin de 5 la sută. De sigur că iea își are origina în niște timpuri foarte apropiete de ale fabricării celor de'ntai butoaie sub o formă apropiată de a butoaielelor de astăzi. După ce oamenii se vor fi necăjit o bucată de vreme cu măsurarea vinului cu o unitate de

1). VezI: Traité pratique de l'art de faire le vin. 1890 p. 24.

măsură, văzînd că acest procedeu iese cu totul nepractic, au căutat a afla capacitatea butoaielor *prin cotire* și atunci au ajuns la metoda de mai sus. Terile cari se servesc și astăzi de această metodă sînt, dar pe aceea-și treaptă cu popoarele primitive în privința cotirei. Noi, ca stat civilizată (?!), din orientul Europei, sîntem în această categorie, de oare-ce cotarii noștri în deobște de această metodă se servesc. Vom vedea mai departe din ce pricină fuseseră ajungînd ei a da erori ce une-ori trec peste 30 la sută.

b). Altă metodă ce se apropie mai mult de adevăr iese aceea care admite ipoteza că butoiul ar fi format din două trunchiuri de con lipite între ele prin bazele lor, și pentru care geometria dă următoarea formulă :

$$\text{Cap. but.} = L \times \pi \left(\frac{R^2 \times r^2 \times Rr}{3} \right)$$

Această formulă fiind grea de aplicat în practică, Dl inginer, *G. Ferrando*, a căutat a o mai simplifica puțin și de aceea propune formula :

$$\text{Cap. but.} = L \times (R^2 \times r^3 \times Rr) \quad (\beta)$$

Simplificarea constă în scoaterea factorului $\frac{\pi}{3}$, pe care îl consideră ca = 1 ; aceasta pentru a scuti pe cotariu de o înmulțire și o împărțire pentru cazul cînd butoiul ar fi plin până'n doagă. În schimb înse cere a adăugi la capacitatea întregă a butoiului 5 la sută, pentru a compensa lipsa provenită din cauza lui $\frac{\pi}{3} > 1$; înse cu tot adausul acesta capacitățile căpătate după formula sa sînt foarte mici, tot așa de mici ca și cele căpătate după formula primitivă (α) adică : cu cel puțin 5 la sută. Formula lui Ferrando, după spusa lui Fr. Cazalis, s'ar fi întrebuițînd prin Italia.

c). În Franța astăzi se găsesc două formule mai principale : 1). Formula profesorului *Dez*, cea mai întrebuițată, și care iese aceasta :

$$\text{Cap. but.} = L \times \pi (R - \frac{3}{8}(R - r))^2 \quad (\gamma)$$

Iea presupune că butoiul iese paraboloid pe jumătate din doaga sa, de o parte și de alta a vrănei. Formula se poate în-

trebuința cu succes la $\frac{2}{3}$ din numărul butoaielor existente, adică : la cele cu o curbură mică, sau potrivită ; iar la cele cu o curbură mare dă erori în minus ce pot ajunge la $2\frac{1}{2}$ la sută. Cu toate acestea formula lui Dez se întrebuițază de cele mai multe comuni din Franța pentru motivul că : mai bine să ieie mai puțin de la contribuabili, de cît să se ieie prea mult.

2). O altă formulă ce se găsește în Franța, dar care se întrebuițază foarte puțin, ieste aceea ce s'a decretat în anul 1799 și a nume :

$$\text{Cap. but.} = L \times \pi (R - \frac{1}{3} (R - r))^2 \quad (\delta)$$

Iea presupune că butoiul ar fi paraboloid pe toată întinderea doagei sale și dă foarte bine la $\frac{1}{3}$ din numărul butoaielor existente astăzi, adică : la cele cu o curbură cît se poate de mare ; iar la cele la cari dă bine formula lui Dez căpătăm cu iea capacități mai mari une-ori cu 3 la sută.

De aici se vede că pentru a coti cu exactitate trebuie ori a ne servi de amîndouă formulele ori a găsi altă formulă generală între aceste două.

d). În Englitera se cotește după formula lui Ougthred, care presupune că butoiul ar fi un elipsoid.

$$\text{Cap. but.} = L \times \pi \left(\frac{2R^2 \times r^2}{3} \right) \quad (\varepsilon)$$

Această formulă dă capacități mai mari de cît formula franceză din 1799 (δ) și de aceea iea nu s'ar putea întrebuița cu succes de cît la butoaiele cu o curbură foarte mare, cari sînt foarte puține la număr. Iea se poate înlocui cu formula franceză din 1799 care are meritul de a fi și mai ușoară la aplicat. Prin urmare formula cea mai ezactă de cotire trebuie căutată tot între cele două de mai sus (γ și δ) după cum am aratat.

În practică toate aceste formule se aplică în diferite chipuri cu ajutorul tablelor. Se înțelege că autorii de table caută, care mai de care, a întrebuița în practică aceste formule simplificînd lucrarea și ne lăsînd cotariului de făcut de cît foarte puține calcule ; cu toate silințele lor înse cotirea se face încă destul de greu

și cotarii întimpină mulțime de greutăți. Mai întâiu tablele nici o dată nu sînt îndestulătoare, lasă a se face mulțime de interpolații, cari, pe lîngă altele, dau loc la erori ; și în fine cotarii tot au încă de făcut mulțime de operații la un butoiu. Ne vom face o idee despre neajunsurile tablelor pentru cotire cînd vom vorbi despre sistemele cu table din țară de la noi, cari nu pot fi inferioare celor din străinătate și multe din ieie sînt chiar reproduse după acelea.

Din cauză că cotirea se face atît de greu cu sistemele imperfecte ce se întrebunțază în străinătate, unii s'au gîndit că poate n'ar fi reu a se întoarce la sistema cea mai veche de măsurare a băuturilor alcoolice, adecă la *măsurarea cu litrul* sau dacă nu s'ar putea întrebunța *cîntărirea*. Mai anii trecuți s'a numit de cătră guvernul Francez o comisiune care să cerceteze dacă nu s'ar putea întrebunța aceste mijloace și comisiunea a constatat : 1) că *măsurătoarea cu litrul* cere mult timp și mari cheltueli ; că ieia dă mare ușurință pentru fraudă : că ieste foarte greu de controlat etc. 2) *Cîntărirea*, care se întrebunțază în Franța de sud și în Algeria, prezintă și ieia inconveniente tot așa de mari și a nume : cere multe cheltueli și timp ; un litru de vin nu cîntărește totdeauna un kilogram, după cum s'a admis ; apoi fraudele din cauza butoaielor, a căror *dara* ieste imposibil de stabilit¹⁾ etc.

Din toate acestea se vede că *cotirea* ieste singurul mijloc de întrebunțat pentru aflarea capacităței butoaielor ; că în Franța de și s'a ajuns la formulele cele mai ezacte de cotire, nu s'a găsit înse și mijlocul cel mai ușor de a le aplica în practică ; că guvernele franceze dau chestiunei cea mai mare atențiune, după cum și merită, numind comisiuni peste comisiuni cari să vadă ce ie de făcut. La noi înse guvernele habar n'au de așa ce-vă. De un singur lucru s'au îngrijit însă și anume : au dat ordin ca percepătorii statului de pe lîngă fabricele de rachiu să *măsoare cu decalitrul* rachiu ce ar ieși din fabrici și după această măsurătoare

1). Vezi Fr. Cazalis p. 24—25.

să se încaseze taxele statului. Aceasta dovedește că guvernul n'are încredere nici în cotul vechiu, nici în cotul Falcoianu ; dar în loc de a le interzice, lasă ca publicul să fie despoiat de cotari, avînd grija numai de a-și încasa numai taxele sale după o măsurătoare mai sigură, dragă doamne. Cinstită negustorie, n'avem ce zice ! Anii aceștia se vorbea pe la primăria de Iași de introducerea *cîntărireii* ; cartea lui Fr. Cazalis a schimbat înse părerea părinților comunei.

e). *Metoda diagonalelor* a lui M. Grandvoanet, ieste cea mai nouă din Franța și străinătate. Iea caută a simplifica cu totul cotirea și în adevăr că, pentru cazul cînd butoiul, ie plin până'n doagă, cotariul n'are de făcut după această metodă nici o operațiune, sau numai o mică socoteală din cap. Iea se bazază pe ipoteza că : *capacitatea butoiului iese proporțională cu diagonala sa*. De es. am măsurat la un butoiu diagonala (de la vrană până la colțul de jos al fundului) și am găsit'o de 100 c. m. ; am cotit butoiul după alte metode, sau l'am măsurat cu apă, și l'am găsit de 600 de litruri ; zicem că : ori ce butoiu ar avea diagonala de 100 cm. va avea capacitatea de 600 litruri !

După această metodă își face *E. Denise* cotul său diagonal, medaliat prin Viena și ajuns și pe la noi ¹⁾, își poate ori-cine închipui cît de ușor se poate coti un butoiu plin până'n doagă cu *cotul diagonal* : cotarul introduce cotul prin vrană, măsurînd diagonalele în ambele părți ; dacă iele sînt egale, cetește de o dată în dreptul vranei capacitatea întreaga a butoiului ; dacă nu sînt egale, iea suma capacităților celor două diagonale pe jumătate ! Din nenorocire în cazul cînd butoiul ie plin numai până la un loc cotarul are de făcut mulțime de calcule foarte complicate ; deci simplificarea cotirei, atît de mult dorită și căutată nu s'a găsit de cît în parte, adică : la butoaiete pline. Se știe înse că butoaiete ce se prezintă cotariului sînt în general deșerte, mai mult sau mai

1). Un domn institutoriu din Iași, P. Victor, avu curajul de a se prezenta la primăria locală cu acest cot, ca originar al D-sale ! Vezi dosariul comis. comunale.

puțin, și prin urmare fericit va fi acela ce va găsi mijlocul cel mai ușor pentru cotirea acestor butoaie, iar nu a celor pline până'n doagă, cari nu se întîlnesc de cît foarte rar.

S'ar părea că pentru a forma cotul diagonal autorul său a avut nevoie să măsoare un număr infinit de butoaie cu felurite diagonale și apoi a scris într'un tablou capacitățile corespunzătoare, ceea ce ar fi fost foarte greu, dacă nu peste putință. Deși Grandvoinet și Denise, ca toți autorii de sisteme de cotire, nu spun nimic asupra modului cum au putut forma cotul diagonal, totu-și, după multă osteneală, am reușit a descoperi cum s'a putut face acest cot prin calcul. Să presupunem că :

	La diag. de 100 cm.	Cap. but=600 ^l
De aici înainte :	„ „ „ 10 cm.	„ „ 0.6= $\frac{600}{10^3}$
	„ „ „ 20 cm.	„ „ 4.8=0.6×2 ³
	„ „ „ 30 cm.	„ „ 14.4=0.6×3 ³
	„ „ „ 70 cm.	„ „ 205.8=0.6×7 ³
	„ „ „ 110 cm.	„ „ 798.6=0.6×11 ³

ș. a. m. d. După ce am calculat ast-fel capacitatea corespunzătoare la diferite diagonale și le-am scris într'un tablou, ușor putem să le punem pe cot.

Se naște acum întrebarea : sistema diagonalelor ieste iea posibilă ? Răspundem : nu ! Principiul pe care se bazază ieste fals, absurd ; căci : *capacitățile butoaielor nu sînt proporționale cu diagonalele lor*, după cum a presupus Grandvoinet. Pentru a ne încredința despre aceasta ieste destul să cotim două butoaie reale, de diferite formate și mărimi, dar *cu acelea-și diagonale* Es:

$$1). \quad D=70 \text{ cm.} \quad d=50 \quad L=90 \text{ cm.} \quad \text{Cap.} = 277 \text{ l.}$$

$$\text{Diagonala}=75 \text{ cm.} \quad . \quad . \quad \text{Cotul diag. da}=254 \text{ l.}$$

$$2). \quad D=50 \quad d=38 \quad L=123 \quad \text{Cap.} = 193 \text{ l.}$$

$$\text{Diagonala}=75 \text{ cm.} \quad . \quad . \quad \text{Cot. diag. da}=254 \text{ l.}$$

Așa dar în cazul întâiu o eroare în minus de 8 la sută, în cazul al doilea o eroare de 30 la sută în plus !!

Cotul diagonal nu poate da exact de cît la butoaietele ce ori fi făcute după dînsul ; la cele prea lungi și subțiri, cum și la cele prea scurte și groase, iel va da erori grosolane.

* * *

Cotirea butoaielor la noi. Aice găsim, pe lîngă sisteme străine, din cele studiate pe scurt, sisteme mai mult sau mai puțin originare și anume : *cotul vechiū, cotul Fălcoianu și sisteme cu table.*

Să le studiem rāpede pe fie-care din teie.

1). *Cotul-vechiū.* Nimene nu știe cine l'a făcut și cum l'a făcut : se păstrează în mod tradițional de cātrā cotari, cari își fac singuri coturile lor după altele și își comunica unii altora regulele cotirei. Cotul vechiū are două fețe : pe una din teie găsim *palme domnești* (1 Pl. Mold.—27.^{cm}/₈₇) împărțite une ori în patru șferturi, alte-ori în 12 părți egale (? !); pe fața a doua, opusă celei cu palme, găsim *vedre*, niște diviziuni ce merg tot îndesîndu-se, cu cît ne apropiem de capătul de sus al cotului. Iel ieste făcut pentru cilindru (și ieață cum : un cilindru ce ar avea înălțimea de una Pl., pentru a avea capcitatea de o vadrā mold., găsim prin calcul cā trebuie să aibā diametrul de 26.^{cm}/₃ ; vom trage diviziunea vedrei pe cot la 26.^{cm}/₃ de la capătul de jos. Pentru două vedre, înălțimea remîind aceea-și, diam. cilindrului găsim cā trebuie să fie de 37.^{cm}/₉ ; deci vom māsura de la capătul de jos al cotului 37.^{cm}/₉ și unde ne vom oprī vom însemna 2 vedre ș. a. m. d.

Pentru a cotī butoiul plin pān' n doagā cu cotul vechiū, cotarii cei mai deștepți se servesc de formula α arātată mai sus :

$$Cap. but. = L \times \pi \left(\frac{R^2 \times r^2}{2} \right) \text{ și ieață cum :}$$

Sā presupunem cā au māsurat diametrul pe la vranā și au găsit în dreptul sāu, pe cot 15 vedre ; iear la cel al fundurilor 9 vedre. Iei zic : vranā = 15 v. fundul = 9 v. ; la un loc = 24 v. ; pe jumătate 12 vedre. Lungul sp. es. 5 Pl. ; tot polobocul = 12 v. \times 5 = 60 vedre. Această regulā am găsit'o într'o aritmeticā de C. Eustațiu Ciocaneli din 1868.

Dacă toți cotarii ar cotī ast-feliū atunci pentru butoaietele pline

până'n doagă am avea totdeauna capacitatea mai mică cu 5v. la sută ; dar cotarii cei mai mulți se servesc de regula de mai sus sub o formă băbească, care-i face a greși foarte mult. In adevăr să avem un butoiu cu :

Vrana=16 vedre, fundul=9 vedre, Lung.=5 $\frac{1}{2}$ Pl. Ieată cum raționeaza cotarii primăriei de Iași :

Vrana + fundul = 25 vedre. Mai departe zic :

	La 2 <i>Palme</i> lungime	25 vedre
încă	„ 2 „ „	25 „
„	„ 1 <i>Palmă</i> „ „	12 $\frac{1}{2}$ „
„	„ $\frac{1}{2}$ „ „	6 $\frac{1}{4}$
	La 5 $\frac{1}{2}$ „ „	68 vedre, 7 oacă și ce-va.

Iși poate închipui ori-cine ce greșeli vor face cotarii când se va întâmpla să aibă Vr + Fund = 25^v 3 și lungimea de 5^{Pl}. 30 sau alte nume refracționare.

Să mai adăugim la cele spuse că cotul vechiū, din cauza modului cum a ajuns până la noi, iese foarte vițios : nu sînt două coturi cari să se potrivească între ieie și chiar pe unul și același cot vedem că diviziunile sînt mai sus sau mai jos de cît cum ar trebui une-ori cu 2 cm. ! Din cauza acestor două prieini *regulă de cotire nesigură și cot vițios*, chiar la butoaiete pline până'n doagă, cotarii dau erori foarte mari, une-ori în plus, alte-ori în minus ; în loc de a da totdeauna capacitatea mai mică cu 5 la sută, după cum am aretat cu formula primitivă (α).

Am spus înse că butoaietele nu se prezintă mai nici-o-dată pline până'n doagă înaintea cotariului, ci mai mult sau mai puțin deșerte. Iei bine toemai pentru cazul acesta, care ie general, cotul vechiū n'are nemica pe iel pentru a le coti și în astă privință fiecare cotariū are regula sa. Ieată vre-o cîte-vă :

a). In aritmetica de Ciocaneli se zice : *iea vedrele de la udul vraniei și de la cel al fundului și lucrează ca mai sus*. Dar cum să măsurăm *udul fundului* ? Fundurile butoiului nu sînt de steclă pentru a vedea până unde se ridică apa în dreptul lor ; deci cotariul, care a spus lui Ciocaneli această regulă, vorbea în dodii.

b). Cotariul Primăriei de Iași mi-a dat următoarea regulă : „Iea cu o șfară, pe cot, distanța di'ntre diam. vranei și ud ; Iea a treia parte din lungimea acestei distanțe, măsurată cu șfara ; întinde această treime pe cot, de la ud spre vrană și Iea numărul de vedre de la locul de unde te vei opri (ca $\frac{Vr.+f.}{2}$) și apoi lucrează ca mai sus !“ Această regulă Ie absurdă. In adevăr să avem un butoiu cu : $D=100$ cm. $ud=10$ cm. $golul$ va fi $=90$ cm. $\frac{gol}{3}=\frac{90}{3}=30$ cm. $ud+\frac{gol}{3}=10\text{cm.}+30\text{cm.}=40\text{cm.}$ Ieste evident că dacă vom lua vedrele ce vin la 40 cm. și le vom înmulți cu lungimea, vom căpăta o capacitate puțin mai mică de cât jumătate cap. but. întreg ; pe cînd în realitate la $ud=10\text{cm.}$ din 100 cm., nu poate fi în butoiu nici un șfert din cap. într. a but. !

c). Alți cotari cotesc mai întăiu butoiul ca plin până în doagă și pe urmă, dacă Ie deșert pe jumătate, scad jumătate din cap. întregă ; dacă cotul s'a udat pe trei părți din lungimea diametrului vranei, scad a treia parte din capacitatea întregă etc. După cum vedem și această regulă Ieste cu totul primitivă și nesigură.

Acestea fiind știute, nu trebuie să se miere nimine cînd aude pe comisiunea din București din 1870, pe dl Falcoianu și pe comisiunea din Iași din anii aceștia, spuind că cotul vechiu dă erori, cînd în plus cînd în minus, ce trec peste 30 la sută. La Primăriea de Iași cotarul a dat une-ori erori în plus de 38 la sută (vezi dosariul cu experiențele comisiunei comunale).

2). *Cotul Falcoianu.* Sînt două : *unul pe vedre*, aprobat de consiliul de miniștri în 1872 și întrodus obligatoriu în toată țara și *altul pe litruri*, din 1880, și care încă nu Ie aprobat de guvern.

a). *Cotul pe vedre* are patru fețe, toate divizate ; înse numai două (L.L. și F.V.V.) servesc la cotirea vaselor cu funduri rotunde, celealalte au meniri speciale.

Fața LL are pe dinsa niște diviziuni egale și servesc la măsurarea dimenziunilor vaselor rotunde. Diviziunile mari sînt

ceva mai mici de cît palma domnească ; ieie sînt împărțite în 10 diviziuni mai mici, și fie-care din acestea în alte 10 diviziuni și mai mici, așa că de acestea găsim 100 pe o diviziune mare. *Cap. cil.* = $D^2 \times I$, adică : spre a afla capacitatea cilindrului cu această față, înmulțim patratul numărului de liniuți conrespunzătoare la diametrul său cu înălțimea. După cum vedem Dl. Falcoianu a seos pe π din calcul și aceasta s'a putut face foarte ușor (Să nu se creadă că D-sa spune cum a făcut).

Pentru aceasta luăm un cilindru cu : $D=100\text{cm}$. $I=100\text{cm}$. *cap. sa* = 785 l. $40^{\text{cl.}} \sqrt[3]{78540 \dots} = 429$ aproximativ. Așa dar pe cot la locul unde vin 100 cm. vom serie 429 diviziuni mici Falcoianu ; pe urmă vom diviza distanța de la capăt până la semnul făcut în 429 de părți egale și vom prelungi diviziunile peste acest număr. Acuma

cap. cil. = $D^2 \times I$ după cum am aratat mai sus.

Fața F.V.V. poartă niște diviziuni ce merg tot îndesîndu-se ea și la cotul vechiu și cari ne arată *vedre*, ș. c. l. calculate cu față întâiu : mai întâiu în litruri și apoi transformate în *vedre*. Sp. es. în loc de 15 l. 20 pe cotul de Moldova găsim scris 1 *Vaură* etc.

Pentru a coti un cilindru în *vedre*, luăm *vedrele* din dreptul diametrului cilindrului și le înmulțim cu înălțimea în liniuți. Sp. es. un cil. are : $D=300$ liniuți, $I=350$. La 300 lin. găsim : 5^v , 8° și $3 \times 350 = 20^v$. 5° , 2 litre. Socoteala ie foarte grea de făcut, de oare-ce avem a lucra cu numere complexe.

Butoiul se cotește după formula lui Dez, pusă sub forma :

$$\text{Cap. but.} = L \times \pi (r + \frac{5}{8} (R - r))^2 = L \times \pi (R - \frac{3}{8} (R - r))^2 \quad (\gamma)$$

Pentru aceasta D-sa caută un *diametru mijlociu* între diam. vranei și cel al fundurilor cu ajutoriul formulei :

$$Dm = d + \frac{5}{8} (D - d)$$

Și apoi ia *vedrele* ce vin în dreptul diametrului mijlociu și le înmulțește cu lungimea.

Cotarul pe lingă cot, mai are nevoie de *cotul-mic*, de care se servește pentru a afla diametrul mijlociu fără calcul și de *cîrlig*,

cu care se servește pentru a afla lungimea butoiului cu exactitate. Cu alte cuvinte Dl Fălcoianu lasă cotariului de făcut numai o înmulțire cu numere complexe la butoiul plin până'n doagă; în schimb înse îi dă două accesorii și îi cere să ție minte atâtea reguli, în cît chiar ael ce s'ar pricepe ce se facă, încă ar avea de trecut foarte mult timp până să cotească un butoiu.

Cotirea vaselor pline numai până la un loc iese și mai complicată, plus că poate da loc la erori destul de însemnate din cauză că ie necompletă. În adevăr dl Fălcoianu nu dă nemica pe cot pentru cotirea acestor butoaie, cari sînt cele mai numeroase; ci se mărgenește a serie în broșura cotului un număr mărgenit de *factori* (24) pentru acest scop. Cotariul în acest caz are de cotit butoiul mai întăiu ca plin până'n doagă (o înmulțire); pe urmă are de făcut o împărțire ($\frac{VI.}{gol.}$) pentru a ști ce factor să iete; are de înmulțit capacitatea întreagă cu factorul (încă o înmulțire) spre a găsi *capacitatea golului*; în sfîrșit are de scăzut cap. golului din cap. întreagă spre a afla cap. apei din butoiu. Deci *patru operațiuni*; pe lîngă cari adăugînd încurcătura cu accesoriile și mulțimea regulilor, înțelegem pentru ce acest cot nu s'a putut aplica până a-zi nicăirea în practica. Am zis după aceea că cei 24 de factori nu sînt de loc destui pentru cotirea butoaielor pline numai până la un loc: între iei cotariul are de făcut mulțime de interpolații, ceea ce poate da naștere la greșeli foarte mari.

b). *Cotul pe litruri* iese tot cel din 1872 pe vedre, numai atîta că în loc de *vedre* are *litruri*. Pe urmă a scos *accesoriile* (cotul-mic și cîrligul) și a dat reguli pentru măsurarea dimensiunilor. Multe din aceste reguli sînt puțin sigure.

Cotirea butoiului plin nu se face după formula lui Dez, ci după o formulă mijlocie între aceasta și cea din 1799 ($\beta-\gamma$):

$$Cap. but. = L \times \pi \left(\frac{6 R^2 + 4 r^2}{10} \right)$$

Regula practică iese: iew litrii din dreptul diam. vranei și-i înmulțește cu 6; iew litrii din dreptul diam. fundurilor și-i înmulțește cu 4; adună numerele căpătate, despărțește o cifră la

dreapta și apoi înmulțește numărul ast-feliu format cu lungimea (No. liniuților).

Așa dar: cotariul are de făcut la un butoiu plin până în doagă *trei înmulțiri și o adunare*.

Pentru cotirea butoiului plin numai până la un loc lucrurile sînt lăsate ca la cotul pe vedre: aceea-și factori și acelea-și regule. Deci: încă o împărțire, o înmulțire și o scădere și cu cele de mai sus fac *șapte operațiuni*. De unde urmează că cotul pe litruri dacă iese, mai exact de cît cel pe vedre, iese mult mai complicat de cît acela, sau cel puțin tot așa.

Ceea ce a făcut pe Dl Falcoianu să schimbe formula lui Dez și să admită alta puțin mai mare, a fost: întâiu pentru a scăpa de învinuirea ce-i aduceau unii și alții că a luat formula lui Dez, fără a spune, lucru de care se apără D-sa într'o broșură scoasă în 1880; și al doilea pentru că chiar în Franța se dovedise că formula lui Dez iese mică. Ori-cît s'ar apăra, însă Dl Falcoianu și ar nega faptul că s'a servit de formula lui Dez, fără a spune, *cotul mic* dat ca accesoriu pe lângă cotul din 1872 spune contrariul. Dar Dl Falcoianu nu s'a mulțămît cu atîta, ci *pe cotul în litruri* din 1880 dă *cotul-diagonal* a lui Grandvoinet—Denise, *ca mijloc de control*, fără a spune că nu iese al D-sale și de unde l'a luat și fără a pricepe care iese valoarea acestei sisteme, care după eum am aretat, iese imposibilă. De aici se vede că proverbul: „lupul păruși schimbă, dar năravul ba” va fi adevărat cît va fi lumea.

Nu mai vorbesc aici de absurditatea unor regule date de D-sa, precum ie cea după care spune că trebuie să măsurăm diametrul fundului la o cadă îngropată în pămînt ș. a.; dar nu pot trece cu vederea o greșală ce face D-sa și care ne face a crede că Dl Falcoianu nu știe bine sistema metrică de măsuri și greutăți. În adevăr în toate broșurile D-sale și de nenumărate ori ne spune că numărul 455,295 sp. es. ne arată 456 litruri și 295 grame.

3). *Sisteme cu table* sînt mulțime în țară la noi. Unii

precum Ruscior, Caludi ș. a. se țin de formula franceză din 1799 (δ); alții ca Pisone și Petraureanu, de niște formule foarte apropiate de aceasta; iar Caralea se servește de această formulă cum și de alte două. Pentru butoaiile pline numai până la un loc cei mai mulți împrumută factorii d-lui Falcoianu și regula lui; numai Ruscior și Caralea au factori deosebiți și alte reguli. Ar fi foarte greu și aproape de prisos a stărui mai mult asupra sistemelor cu table: toate au aceleași inconveniente: 1) sînt nepractice, mai ales pe vreme de ploii și timp urit; 2) lasă cotariului să facă prea multe interpolații, ceea ce poate da loc la greșeli; 3) nu sînt suficiente; 4) cer prea multe calcule. Dîntre toate, cele mai bune table sînt ale lui Petraureanu, cu cari se poate coti un butoiu plin numai până la un loc, făcîndu-se numai două înmulțiri cu numere întregi și sînt tot o dată cele mai complete.

* * *

Sistema mea. Pentru a coti un vas cu fundurile rotunde în sistema mea ~~pe putem servi de~~ *cotul-metric*, ~~care are~~ are patru fețe: pe una găsim centimetri și decimetri: pe cea opusă acesteia găsim niște diviziuni ce merg îndeșindu-se de la capătul cu fier în sus numite baze; pe a treia față găsim un *calculatoriū*, pe lungime de 0^m.50 și în fine pe a patra față se găsește *factoriū*, înșirați pe lungime de un metru. O *verigă de precizie*, mobilă pe cot, și care se poate fixa cu ajutoriul unui mic șurub, ne arată cu exactitate *baza*, sau *factorul* conrespunzătorii unei diviziuni de pe față cu centimetri (numită *măsură*).

Cotirea cilindrului se face după regula:

$$\text{Cap. cil.} = \text{Baza} \times I. . .$$

Cotirea vaselor tronconice, cari se întîmplă mai rar, după regula:

$$\text{Cap. tronc.} = I \times \frac{(2(B+b) + 6\text{ }bm)}{10}$$

formulă care ieste sau egală cu cea dată de geometrie, sau mai mare cu cel mult 0.4%.

Cotirea butoiului plin până'n doagă se face după formula:

$$\text{Cap. but.} = L \times \pi (R - \frac{r}{2}) (R - r)^2$$

În practică : se vede pe cot ce diferență iese între diametrul vranei și al fundurilor (fie 20 cm); se caută la calculatoriū ce număr de diviziuni corespund acestei diferențe ($7^{\text{cm}}.2$); se numără pe cot de la diametrul vranei spre cel al fundurilor $7^{\text{cm}} 2$ și se fixează veriga de precizie cu aretatoriul la locul unde ne-am oprit; pe urmă se iese *baza* aretată și se înmulțește cu lungimea. Deci cu o singură înmulțire.

Formula mea iese mijlocie între cele două formule franceze ($\beta\gamma$), ca și a d-lui Falcoianu din 1880 (cotul pe litruri). Capacitățile găsite după formula mea și a d-lui Falcoianu din 1880 sînt sau cu totul egale, sau ale mele sînt mai mari cu cel mult 0.60% ; deosebirea iese că a mea se poate aplica în practică mult mai ușor, după cum s'a văzut. Iată cum stau capacitățile găsite cu formula mea, față cu cele găsite cu formulele din Franța : Un butoiū cu : $D=100$ cm. $d=75$ cm. $L=100$ cm.

Cu formula lui Dez : *Cap. but.* = $L \times \pi (R - \frac{1}{8}(R-r))^2 = 645$ l.

„ „ mea : „ „ = $L \times \pi (R - \frac{2}{25}(R-r))^2 = 650$ l.

„ „ din 1799 : „ „ = $L \times \pi (R - \frac{1}{3}(R-r))^2 = 660$ l.

După cum se vede, diferența între mine și Dez iese de 0.76% în plus; iar între mine și formula din 1799 diferența iese în minus de 1.51 . Cu alte cuvinte, diferența în minus iese de două ori mai mare de cît diferența în plus și tocmai așa trebuie să fie; căci butoaiele cu o curbură mare sînt de două ori mai puțin la număr de cît cele cu o curbură mică. Suma erorilor în plus fiind egală cu suma erorilor în minus, urmează că fiscul și comerțul nici vor pierde nici vor câștiga, cotindu-se după formula mea; ei capacitățile găsite vor fi totdeauna cît se poate de exacte.

Pentru cotirea butoaielor pline numai până la un loc servese și *factorii*, cari fiind întinși pe lungime de un metru, se pot lua din milimetru în milimetru și prin urmare sînt cu totul suficienți. Cu ei se află în totdeauna *capacitatea apei* din butoiū, iar nu a golului, după cum fac toți. Cotariul va avea de făcut două înmulțiri și o împărțire cu numere întregi.

Pentru a se cota aceste butoaie cu o mai mare ușurință, ne

putem servi de *cot* și *table*, și atunci vom avea de făcut numai o *singură înmulțire*. Tablele mele sînt puține și suficiente, de oarece numerele înscrise în ieie și de care ne servim, nu variază de cît cu 1 sau 2 milimetre, iar nu cu cîte 2 centimetre ca în alte table : cotariul n'are de făcut nici o interpolație și prin urmare nu i se dă ocazie de a face greșeli.

Mi-ar fi foarte greu a areta aice cum am calculat bazele, factorii, tablele etc, ceea ce voiî face cu altă ocaziune. Nu mai puțin și *măsura dimensiunilor* la butoiu se face în sistema mea într'un chip foarte lesnicios și singurul posibil ; pe cînd alți autori sau nu spun nemica despre aceasta, cum fac mai toți autorii de table, sau dau reguli greșite și încureate, ca d-l Faleoianu.

* * *

Comisiunea de Iași. Primăria de Iași ne mai putînd tolera starea de lucruri actuală în privința cotirei, a numit o comisiune mai anii trecuți, compusă din d-nii *N. Cubano*, profesor de matematici și rector al Universității de Iași, *A. Bogos*, inginer-șef al comunei și *Cap. I. Mavrodi*, consilier comunal, pentru a cerceta *care iese sistema de cotire cea mai practică și mai exactă* ? Deși *cotul-metric* nu ieră încă adus în starea de perfecționare în care se găsește astăzi, totu-și, auzind de această comisiune, m'am prezentat înaintea ieii cu dînsul. Comisiunea după ce a examinat și experimentat în timp de doi ani cu diferite sisteme, a înaintat primăriei următorul raport :

2 August 1880.

„*Domnule Primariu*”

„Comisiunea aleasă de consiliul comunal pentru a cerceta care iese mijlocul cel mai exact pentru cotirea vaselor în scop de a asigura o dreaptă percepere a taxelor la cari sînt supuse vinaturile și alte alcoolice ce întră în oraș, în urma morței regretatului șef ingineriu al comunei, d-l *A. Bogos*, unul din membrii comisiunei care a luat partea cea mai activă în această lucrare, completîndu-

se prin numirea d-lui inginer, Octav Albinet, și terminînd lucrarea cu care a fost însărcinată, vine a vă prezenta raportul de față.

Comisiunea, avînd în vedere că în cestiunea cotirei vaselor întrebuintate în comerțul nostru, vase cari au o formă așa de variată și nedeterminată, nu poate fi vorba despre o măsură a volumului lor cu o rigoare matematică, ci numai de o determinare aproximativă al căreia grad de aproximație să fie îndestulătoriu pentru îndeplinirea sarcinei ce i s'a dat de cît o cercetare a diferitelor metode întrebuintate deja pentru cotire, sau altele nouă ce i s'ar mai putea propune și alegerea di'ntre toate a aceleia care s'ar găsi mai ezactă și mai îndemănatecă în aplicarea iei practică la cotirea vaselor.

Condusă de această considerațiune, comisiunea a procedat în următorul mod : a făcut un șir de numeroase experiențe, în care vasele de diferite forme și mărimi experimentate au fost pe de-o parte cu multă îngrijire măsurate cu litrul (și decalitrul), iar pe de altă parte cotate după diferite metode. Rezultatul acestor experiențe se află însemnat în alăturatul tablou.

Examinarea acestui tablou ne arată că între metodele de cotire încercate de comisiune mai multe din ieie dau măsură capacitaței întregi a vaselor precum și cantități de liquid conținute în ieie la diferite goluri cu aproape acela-și grad de aproximație ; așa că dacă numai gradul de aproximație al rezultatelor ar fi unica calitate de considerat în aplicarea unui cot sau a unei metode de cotire, atunci de sigur, după cuprinsul tabelului anexat, ar fi indiferent a adopta ca mijloc de cotire pe ori-care din metodele examinate de comisiune ; căci cu oare-care excepțiuni (cotul vechiu cotul Denise) rezultatele dobîndite prin aplicarea lor au în general acela-și grad de aproximație.

În aplicarea practică înse a unei metode de cotire, mai cu samă într'un serviciu de percepție comunal de importanța celui din Iași, unde taxele ce se încasează într'un scurt interval de timp asupra vinului și alte alcoolice, se urcă la mai bine de jumătate milion de lei, pe lîngă gradul de aproximație a rezultatelor se

impune de la sine și trebuința de a se considera la metoda de cotire întrebuințată și înlesnirea sau îndemânarea cu care se dobîndesc în practică asemenea rezultate, fără care metoda cea mai exactă în teorie devine în aplicațiunea ei practică imposibilă. În această privință metoda de cotire a D-lui institutor I. Gh. Tufescu, prezintă avantaje, cari o fac superioară celorlalte metode cunoscute examinate de comisiune. În adevăr, pe cînd rezultatele celorlalte, metode se dobîndesc întrebuințînd coturi cu accesorii și table, cari în general sînt nepractice, rezultatele metodei de cotire a d-lui Tufescu se dobîndesc prin întrebuințarea în toate cazurile a unui cot simplu, fără ajutoriū de table, ne avînd recurs de cît la operațiunii foarte elementare; gradul de aproximație chiar al rezultatelor date de acest cot iese în general superior gradului de aproximație al rezultatelor dobîndite prin întrebuințarea celorlalte metode de cotire. Afară de această metodă de cotire numai prin întrebuințarea cotului metric și a unor mici calcule, d-l Tufescu mai dă și altă metodă de cotire pentru cazul vaselor nepline, care iese tocmai cazul cel mai general și care metoda permite, prin întrebuințarea unor table, a determina cantitatea liquidului din vas prin o simplă înmulțire, fără a se servi de capacitatea întregă a vasului.

Pe lîngă acestea, din manuscriptul ce d-l institutor Tufescu a prezentat comisiunei se vede că d-sa s'a ocupat cu multă ardoare de chestiunea generală a cotirei vaselor, în care căutînd a-și da samă de rațiunea regulilor cari constituiesc diferitele metode de cotire existente, a adus multă lumină asupra acestor metode ¹⁾ care de cătră toți predecesorii săi au fost lăsate într'un întunec misterios și a izbutit în acela-și timp a stabili o metodă a sa proprie foarte practică și satisfăcatoriū de exactă pentru măsura în sistema metrică atît a capacității întregi a vaselor, cît și pentru a golurilor lor.

În urmare comisiunea crede că adoptarea de cătră comuna Iași a sistemii de cotire a D-lui I. Gh. Tufescu, ar fi o dispozi-

1) Aice se vorbește de un studiu al meu din care numai o scurtă schițare am dat în articolul de față.

țiune avantajoasă atât pentru serviciul de percepție respectiv al comunei, cât și pentru comerțul din localitate.

Primiți, d-le Primar etc.

Comisiunea $\left\{ \begin{array}{l} \text{N. Culiانو} \\ \text{I. Mavrodi} \\ \text{(semnați)} \quad \text{O. Albinet} \end{array} \right.$

* * *

Șicanele ministeriului. În urma acestui raport consiliul comunal în ședința de la 4 Octombrie 1890 decide a se introduce la comună sistema mea de cotire și cere ministeriului de domenii și comerțului să aprobe această hotărîre. Din Octombrie și până în Martie a. c. a urmat între consiliul comunal de Iași și ministeriul o corespondență neîntreruptă: consiliul neconținut decidea ca să introducă sistema mea de cotire și cerea ministeriului aprobarea; iar ministeriul neconținut refuza de-a încuviința cererile primăriei sub diferite pretexte. În cea din urmă adresă (No. 1138 din 15 Martie a. c.) ministeriul zice că: „referindu-se la adresele precedente, nu poate recunoaște legalitatea întrebunțării altui cot, de cît cotul Fălcoianu pe litruri (?!); aceasta până ce prin instalațiunile proiectate ministeriul va fi în pozițiunea de a se pronunța asupra valorii diferitelor sisteme de cotire ce i s'au propus“!

Uită înse d-l ministru că între sistemele propuse iese și cotul Fălcoianu pe litruri, pe care vrea să-l impună comunei, deși el nu este examinat de o comisiune cu ajutorul *instalațiunii proiectate*; și din contra nu vrea să dea aprobarea cotului meu recunoscut ca cel mai practic și mai eșant de către comisiunea de Iași! Ori-cine înțelege ce însemnează aceste tertipururi și că examinarea sistemelor propuse cu instalațiunea proiectată nu se va face nici odată; sau cel puțin voi fi amînat cu vorbe până cînd se va găsi mijlocul de a impune țerei cotul Fălcoianu pe litruri și i se va înlesni vinderea lui.

Pri'ntr'o petițiune din Martie a. c. protestînd în contra nedreptății ce mi se face, prin protejarea pe față a unei sisteme, recunoscută ca inferioară sistemelor mele de cotire, ziceam că dacă nu se poate permite întrebunțarea acestei sisteme atunci eu atât mai

puțin poate impune comanelor o sistemă inferioară și de aceea să numească o nouă comisiune, care să înceapă experimentările cu aceste instrumente cel mult după Paști ; la caz contrariu să se dea aprobare cotului mieu în baza raportului comisiunii de Iași. Ministeriul înse de astă dată a tăcut, n'a mai răspuns nemica.

Leată cum se răsplătește munca și meritul în Belgia orientului!

Fac apel la d-nii deputați să intervie pe lângă guvern de-a regulă această chestiune cât mai urgent așa cum dreptatea și interesele țerei o cer.

J. G. JUFESCU
Institutoriu în Iași

1891 Aprilie 21.

IRREDENTA ROMÎNA

(Urmare și sffrșit)

Am aretat în articolul precedent cari sînt tendințele vecinilor noștri față cu statul și națiunea romîna ; am dovedit, cred, că primejdia cea mai mare pentru Romîni vine din partea Rusiei și că autoeratismul și despotismul țarismului rusesc sînt singura îndreptățire istorică a existenței Austro-Ungariei sub forma actuală, ca una ce formează o barieră puternică împotriva mersului țarismului spre Viena și spre Constantinopol. Am aretat asemenea că statul și națiunea romîna sînt cele di'ntăiu amenințate și deci cele di'ntăiu interesate de a lucra cu centrul și apusul Europei pentru a opri acest mers al țarismului.

Find așa, ie natural să ne punem întrebarea în ce chip am putea lucra pentru realizarea idealului nostru, *unitatea națională* sau cel puțin pentru *dezvoltarea culturală și liberă* a națiunei romîne ?

Cînd vorbim de unitate națională, de ajutarea Romînilor pentru a se putea liber dezvolta, fără îndoială că ne gîndim la toți Romîni, din ori-ce parte și de sub ori-ce stăpînire ar fi. Acesta ie un punct asupra căruia nu se mai încape nici o discuție, căci nu avem nici un motiv pentru a ne interesa de unii mai mult de cît de alții. Dar ceea ce ne deosebește, ceea ce se discută mult ie tactica. Fie-care se întrebă dacă ie oportun, dacă ie politic și diplomatic a ne ocupa de cutare ori cutare

provincie locuită de Romîni. Această neînțelegere provine din pricină că cei mai mulți doresc un felu de cucerire a provinciilor romîne cu ajutoriul unei sau altei puteri. Cînd anul acesta, din pricina purtării nesăbăduite a șovinștilor Unguri, agitația pentru românism a devenit mai intensă și a luat o formă mai concretă sub nume de *ligă de rezistență* și cînd o parte din Romîni au cerut ca mișcarea românească să îmbrățoseze pe toți Romîni, ca să manifestăm idealul nostru întreg, atît cît ie de mare și neciuntit, îndată s'a obiectat că nu ie politic, că nu ie diplomatic; că avem tot interesul de a nu supără pe Rusia și pri'ntre rînduri se înțelegea că trebuie să ne sprijinim pe Rusia pentru a dobîndi provinciile de sub monarhia Habsburgică. Cei cari au urmărit cele zise de noi vor vedea cît de tare sînt înșelați acei cari cred în asemenea sprijin și chiar dacă momentan am putea dobîndi un succes, aceasta ar fi plătit scump prin stabilirea influenței și a tot puterniciei țarismului în țara românească. Dar chiar din punct de vedere politic, și chiar admițînd cele mai bune intențiuni ale țarismului față cu noi, lucru de altmîntrelea imposibil, tot ar fi cea mai mare greșală de a ne sprijini în țarism, căci Europa civilizată temîndu-se de zdruncinarea echilibrului european, s'ar opune cu toată puterea de a mări națiunea romînă în caz cînd ar vedea-o făcînd jocul Rusiei și fiind un satelit prețios în îndeplinirea visurilor panslavismului. Și aceasta nu ie numai o părere personală a noastră, ci toată istoria modernă și contemporană militază în favoarea acestei păreri. Noi Romîni în toată activitatea noastră politică pînă la 1848 ne-am manifestat ca ruso-fili și am fost un popor care am sprijinit foarte mult planurile diplomației rusești. Ca urmare a unei asemenea politici Europa nu numai că a lăsat mîna liberă Turciei și Austriei de a se purta cum vor crede cu Romîni, dar chiar a căutat ca Romîni să nu scape nici-o-dată din mînele acestor puteri, și mai ales din ale Turciei, știind foarte bine că independența Romînilor ieră să folosască Rusiei și să fie în paguba civilizației și a echilibrului european. Cînd începe Europa a interveni în favoarea Romînilor? Numai după 1848, cînd a văzut că Romîni încep a pricepe că dușmanul de moarte a națiunii romîne ie

Rusia și că ori-ce dezvoltare de civilizație și de mărire nu o putem dobîndi de cît în contra voinței Rusiei și deci prin lupta fățișă cu iea. Așa au procedat patrioții de la 1848 prin lupta fățișă în po-triva Rusiei, prohodind și arzînd în public regulamentul organic hărăzit de iea. În urma unei ast-felii de politici a Romînilor din Valachia și Moldova, Europa a intervenit în favoarea noastră și, cu toate neînțelegerile trecătoare di'ntre puteri, a sprijinit idealul Romînilor de a forma aici la Dunărea un stat neatîrnat, întru cît s'a convins că *de acum acest stat va forma prima barieră care să se opună tendințelor moscovite.*

Aici ie locul să amintese greșala ce au făcut-o Romîni Ar-deleni, una din cele mai mari greșeli ce au putut făptui vre-o-dată un popor și care greșală istoria nu le va ierta-o nici odată. Cînd la 1848 Ungurii s'au revoltat în po-triva monarhiei Habsburgice nu numai pentru autonomie, dar și pentru libertate, cînd revoluționarii Unguri sprijiniți de tot ce ieră liberal și generos în Polo-nia, luptau cu ieroism de admirat în po-triva despotismului și re-acționarismului Habsburgilor, cînd revoluționarii romîni din prin-cipatele Dunărene trătau cu revoluționarii unguri spre a se înțe-lege și a lucra în comun pentru izbînda libertății, atunci Romîni ardeleni s'au unit cu reacțiunea, au sprijinit dinastia Habsbur-gilor pentru a reînturna reacționarismul și a zdrobi liberalismul! Nu trebuie înse de uitat și vinovația revoluționarilor Unguri cari țineau morțiș la maghiarizarea Romînilor și la așa zisul drept istoric. Au cedat la stăruințele lui Bălcescu etc, dar atunci ieră prea tîrziu.

Lupta desperată și ieroismul de neîntrecut cu care s'au luptat Ungurii în po-triva Rușilor, chemați de dinastia Habsburgilor pen-tru a zdrobi ideile liberale au umplut Europa de admirațiune și i-a făcut simpatiei întregii suflări liberale.

Revoluția ungurească a avut urmări foarte însemnate din cari decurg, în mare parte, multe din suferințele Romînilor:

Europa a văzut prin această revoluție în Unguri un popor liberal și prin urmare civilizată și și-a pus toată speranța că în jurul acestui popor trebuie să se grupeze toate celealalte mici popoare semi-barbare din Orient, cu alte cuvinte că Ungurii au

misiunea civilizatoare în Orient ; 2) văzînd duşmănia şi ura Ungurilor în potriva Ruşilor au crezut, în mod natural, că îei vor forma cea mai sigura barieră în contra tendinţelor ruseşti. Pe temelul acestei din urmă consideraţiuni, mai cu samă cînd la 1866 Ungaria deveni autonomă, Europa a dat mîna liberă Ungurilor ca să dispute de Slavii şi de Romîni din Ungaria, cum le va plăcea, crezînd Europa că prin aceeaşa întăreşte pe Ungaria în potriva Rusiei şi împuţinează mijloacele acesteia în dezvălirea planurilor sale. Ungurii, la rîndul lor, după ce au văzut pe Romîni aliaţi cu vrăjmaşii lor, tocmai în momentele cele mai critice, cînd se gîndesc că la cea întăiu ocazie pot să facă tot aşa, cînd ştiu că au căpătat libertaţi şi constituţie nu numai fără sprijinul lor, dar avînd a se lupta şi cu dînşii, fără îndoeală că au căutat să îele toate măsurile în potriva Romînilor, dacă nu de a-i putea nemici cel puţin spre a-i face neputincioşi de a fi primejdioşi pentru naţia maghiară. Şi la toate ţipetele de durere ale Romînilor ardeleni, Europa a tăcut, tocmai din aceste motive politice. Dacă Romîni s'ar fi luptat alătura cu Ungurii pentru libertate şi constituţie, dacă în lupta în potriva Ruşilor s'ar fi asociat şi Romîni, deşi credem că Ungurii nu i-ar fi trătat pe picior de egalitate, că le-ar fi făcut tot felul de şicane, totu-şi n'ar putea comite abuzurile cari le comit, cel puţin nu ar avea nici o îndreptăţire legitimă nici faţă cu dînşii nici faţă cu Europa. Atunci s'ar putea vedea de toţi că Ungurii sînt un popor selbatee prin firea lor şi plîngerile Romînilor ar fi avut un răsunset în toată Europa, cu atît mai mult cu cît s'ar şti că şi Romîni sînt o stavilă în potriva barbariei resăritului. Greşala a fost mare, dar fraţii noştri ardeleni au plătit'o şi o plătesc îneă foarte scump !

De cît-va timp o mişcare destul de îsemnată se produce în presa europeană şi în special în cea germană în favoarea Romînilor de sub dominaţia ungurească. Care să fie oare pricina acestei schimbări de front a opiniei publice europene ? Nu mai începe, nici o îndoeală că astă schimbare ie datorită atitudinii Romînilor din Romînia liberă. Politica Romînilor din regatul român, cu mici îtreruperi, de la 1848 pîna a-zi a fost o politică

națională și anti-rusască, am considerat pe Rusia ca cel mai pri-mejdios vrăjmaș și nu ne-am lăsat amăgiți de uneltirile ei. Această politică a noastră s'a demonstrat mai bine prin alipirea noastră la liga păcii alcătuită de puterile centrale și prin sistemul de fortificație menite a ne apăra în potriva unui atac din partea Rusiei. Cum nu ieră să se schimbe opinia publică din Europa cînd ne vede că facem toate jertfele posibile pentru a stavili colosul de la Nord în mersul lui spre Constantinopol și spre centrul Europei? Și deși în Europa se știu simpatiile Ardelenilor pentru Ruși, totu-și sînt în drept a crede că prin influența noastră să vor convinge și dînșii că mîntuirea lor nu ie în colosul care a înghitit sute de popoare. De aceea credem că cel întăiu pas care trebuie să'l facem noi Romîni din Romînia liberă, și în special liga de rezistență, pentru îndeplinirea idealului nostru ie să *ne vindicăm noi înși-ne de ruso-filism și să lucrăm din resputeri să vindicăm și pe frații noștri supuși*. În acela-și timp ie și politi drept ca ocupîndu-ne de toți, să nu excludem pe nime, chiar din motive politice, cum am aretat, și să *ne luptăm pentru dezvoltarea culturală și liberă a tuturor Romînilor de ori și unde ar fi*.

Purtarea noastră pînă acum n'a fost toemai frătască față cu toți Romîni, tot ajutoriul și toată favoarea am acordat'o aproape exclusiv numai Transilvanenilor și ce-va Macedonenilor, iear pe Romîni din celea-lalte provincii i-am trătat foarte ne-omenește.

Pe cînd Ardelenilor le-am creat o poziție aproape esecpțională în admiterea în funcțiile statului și la bursele pentru continuarea studi-elor, de cari poziție pot fi geloși cu drept cuvînt cetățenii acestui regat, studenții romîni din Besarabia care s'au încumetat a veni la noi să se cultive în școalele noastre mor literalmente de foame. Din pri-cina acestei pozițiuni aproape esecpționale creată Ardelenilor, în-soșită de spiritul și solidaritate ce există între ei,—caracteristica ori-cărui popor sub-jugat,—concurența în obținerea funcțiilor în stat cu dînșii ie aproape imposibilă. Această împrejurare a făcut, cum zicem în articolul precedent, să provoace în Transilvania un puternic curent spre emigrațiunea păturei culte în țară la noi. Nu

mai ie vorba acum de a veni luptătorii compromiși, oameni înbătrîniți în lupte și cari din pricina persecuțiilor caută un loc de retragere și de ajutoriu la frații lor, ci o mare parte din tineret a leargă în țară spre a-și forma cariera și asigură existența fără a fi un atlet al cauzei românești.

Această migrațiune are două urmări rele foarte însemnate: una și cea mai principală ie că emigrînd tineretul cult continuu din Transilvania se slăbește puterea acelei pături, care tocmai are interesul de a susține lupta în potriua tendințelor ungurești și prin urmare elementul de rezistență remîne reprezentat numai din bătrîni, vechi luptători care se micșorează neîncetat fiind-că elementele tinere nu'l mai împrăpătează. A doua urmare a migrațiunei va fi un antagonism între pătura cultă venită și pătura cultă locală din pricina marei concurenți la obținerea locurilor în funcțiunile statului și, ca rezultat, vom avea ură în loc de dragoste, dușmănie în loc de frăție. Și să nu se supere nimene, noi constatăm numai un fapt care se produce. *Un nemulțămire latentă chiar există pri'ntre tinerimea cultă din țară, din pricina acestei pozițiuni esecțiionale a Ardelenilor, cu atit mai mult cu cît se crede că pregătirea Transilvanenilor ie cu mult interioară tinerimei pregătite în regat și nu pot suferi fără murmur a fi înlăturați din locurile cele mai bune cari sînt rezervate în general Transilvanenilor. Dacă nemulțămirea stă latentă și nu izbucnește sînt mai multe cauze artificiale, ca recunoștința noastră pentru vechii noștri dascali cari au fost Ardeleni și chestiunea de a ne aretă în fața lumii strins uniți, dar îndată ce nemulțămirea va căpătă o intensitate mai mare, fatal va izbucni pe față. Atunci Ungurii vor bate în palme și vor ride de noi! Pentru aceste două motive credem că altă datorie a ligei de rezistență ie de a lucra din răsputeri pentru a opri migrațiunea păturei culte a Romînilor din provinciile subjugate și a înlesni mijloacele de existență aici în țară numai acelora cari în urma luptei îndelungate cu vrăjmașii neamului nostru le ie imposibilă vieța acolo unde au luptat.*

Prin aceasta nu numai că nu s'ar slăbi elementul de rezistență

sență ei încă ar crește și nici n'am fi expuși a se naște mai pe urmă nemulțămiri între noi. Dar în schimb să se ajute pe toate căile completarea studiilor tinerilor *din ori-ce provincie sub-jugată* fie înlesnindu-le mijloacele acolo pe loc, fie aici la noi în țară.

* * *

În afară de ori-ce discuție iese că dorința generală a Romînilor, idealul lor ie de a alcătui cu toții un singur stat liber și independent și ori-care ar fi forma sub care am manifestat acest ideal, ori-care ar fi formula sub care l'm îmbracă în fond rămîne acela-și lucru. Dar acest ideal ori cît am arde de dorința de a-l realiza nu se poate îndeplini în situațiunea actuală nici măcar în ceea ce privește pe Romîni din Dacia Traiană, din pricina motivelor pe care le-am expus mai sus.

Pe cîtă vreme vom avea în Europa țarismul și pe Rusia în forma actuală, amenințînd nu numai echilibrul dar și civilizația europeană, pe atîta vreme și idealul nostru va rămîne un-simplu ideal. Să sperăm înse că din pricina situației nesuferite chiar în lăuntru Rusiei, țarismul nu va avea mult de trăit.

Dar ceea ce ie cu puțință în situația actuală ie pregătirea Romînilor pentru acest ideal mai îndepărtat, ie posibilitatea de a obține pentru Romîni supuși, afară de Besarabia, o situație astfel ca să *se poată dezvoltă liber și pe calea culturală și pe cea economică.*

Pentru Romîni din Besarabia nu avem nici această puțință, toată munca și activitatea noastră nu poate consta în alta față cu ie, de cît de a redeștepta în ie conștiința națională și a păstră legăturile cu națiunea mama pe cari legături Muscalii voiesc să le rupă pentru vecinicie.

Nu tot așa ie și cu Romîni din Ungaria, acolo ie întru cît-vă, o constituție care garantează fie-cărui cetățean drepturile sale fie Ungur, fie Romîn, fie Slav, numai cît acea constituție nu ie respectată de-o potrivă față cu toate naționalitățile. *Respectarea constituției și dezvoltarea ie treptată, ție un punct de sprijin lega*

pentru respectarea drepturilor Romînilor din Anstro-Ungariea, care dobîndit se pot dezvoltă liber.

Dacă Romîni s'ar vindeca de rusofilism, atunei Ungurii n'ar mai aveã nici un motiv legitim ca sã ia mãsuri în potriua lor, lupta ar fi curat constituționalã, s'ar forma partide chiar pri'ntre Unguri cari s'ar unii cu partida româneascã pentru sprijinirea drepturilor lor, acele partide ar fi numai niște partide constituționale ca în ori-care stat constituțional nebãnuite de nimene. Chiar și astã-zi sînd individualități pri'ntre Unguri ca Mocsary și alții cari ieau apãrarea Romînilor pe temeiul constituției. Și în acest caz cînd Romîni n'ar mai înclinã cãtrã o potiticã ruso-filã, opiniunea publicã din Europa s'ar alarmã de nedreptãțile Ungurilor și, ori cum, ar face o presiune asupra lor. Pe de altã parte noi Romîni din Romãnia ar trebui sã încetãm cu politica bizantinã și dacã sîntem partizani ai ligei pãcii, ai triplei alianțe, sã intrãm formal și pe fațã în ieã. Atunci ca o condiție a participãrii noastre în ieã am puteã cere tratãrea Romînilor pe picior de egalitate cu Ungurii în monarchie sau cel puțin am puteã reuși prin diplomația germanã și austriacã sã facem o presiune asupra Ungurilor în favoarea Romînilor.

Ajutorarea Romînilor din Macedonia, Serbia etc. ie și mai ușoară atît pe cale privatã cît și pe cale diplomaticã. Ast-feliu Romîni din toate pãrțile putîndu-se dezvoltã liber, chestiunea unitãței naționale ar fi numai o chestie de timp și de oportunitate.

Dar aici în orientul Europei unitatea naționalã în înțelesul ieã adevãrat, cum ie în apusul Europei ie cu neputință. O împestrițare de popoare ca în peninsula Balcanicã și în jurul Carpaților nu se mai pomenește. Mai mult, fie-care popor avînd un centru mai compact, are o mulțime de roiuri *despãrțite de centru prin alte popoare*. Noi Romîni formãm un centru compact în Dacia Traianã, dar avem alte ramuri, în peninsula Balcanicã, în Istria, în Rusia despãrțiți nu prin graniți, ci prin națiuni deosebite. Chiar în Dacia Traianã sînt insule destal de însemnate fãrã a vorbi de cele mai mici, de popoare deosebite: ca Unguri, Sași,

Ruteni etc. etc. Ridicînd noi chestia unității naționale putem să nu avem în vedere această situație? Chiar dacă nu ne-am gândi de cît la unitatea Daciei Traiane, totu-și n'am putea să pierdem din vedere relațiunile noastre cu popoarele din această regiune și nu ne-am gândi că prin faptul de națiune domnitoare a Romînilor am putea să desființăm acele insule prin măsuri cunoscute de desnaționalizare. Principiul ridicat de noi trebuie să fie: *unitatea națională cu respectarea tuturor naționalităților*. Și să ne ierte șoviniștii de această idee, căci dacă voim să păstrăm pentru noi dreptul de a desnaționaliza, pentru ce am strigă în potrive Ungurilor, pentru ce n'ar păstra și iei acest drept față cu Romîinii?!

Ce vom putea face înse cu Romîinii despărțiți prin popoare? Să renunțăm la dînșii? Cu neputința! Să ne gîndim la cucerirea acelor popoare cari ne stau în cale? Vor fi visînd mulți șoviniști, din acei cari fac combinații politice și diplomatice, și acest lucru. Ce lucru frumos un stat mare între Tisa, Nistru și pîna di'ncolo de Balcani cu Carol I-îu împărat al Romînilor! Dar... ceadă cine poate.

Acest vis înse are și iel o soluție, dar o soluție realizabilă, la care s'au gîndit și se gîndesc mai toti oamenii și mai toate partidele serioase de la diferitele popoare din peninsula Balcanică și din România. Această soluțiune stă în o confederație Carpato-Balcanică, după modelul Svițerei orial Statelor-Unite din America cu deplina respectare a naționalităților și deplina autonomie. Numai în o federațiune de acest-feliu să poate împacă și ideea națională și ideia deplinei respectări a naționalităților, fără a mai fi nevoie ca aste mici popoare să se încalce și nedreptătească între iele, lucru de altmintrelea fatal, din cauza amestecului acestor popoare unele în altele. Pricina urei și a dihoniei di'ntre ceeste popoare își pierde rațiunea de a fi, iar cuceritorii puternicii pierd prilejul de a se amestecă între iele ne mai fiind motive de ceartă și în acela-și timp această confederație va fi un zidiu puternic de care se va izbi colosul de la Nord în mersul său spre Tarigrad. Această idele se agită de mult la toate aceste popoare, li-

beraliî noştri o aveau înscrisă în program la 1848, astăzi această idee ie agitată de radicali şi socialişti fără a fi părăsită de liberali. În Serbia partidul socialisto-radical a scos manifest publicat şi în Românul din 1884, prin care arată necesitatea confederaţiei Balcano-Carpatică şi bunurile ce ar rezulta din ie pentru naţionalităţile din Orientul Europei. Astăzi partidul radical ie la putere în Serbia, deci ideea nu poate avea de cît o bună primire. Bulgaria nici mai încapc îndoeală că ar primi cu cea mai mare bucurie. Să mai vorbeşc de Macedonenii, de Albanezi etc? Aceştia au interes şi mai mare de a se realiză această confederaţie. Europa nu poate vedea de cît cu ochi bunî formarea ori-cărei stavili puternice în potriua colosului de la nord. Prin urmare toată munca Romînilor pentru realizarea idealului lor, nu trebuie întrebuinţată de cît pentru aceste două puncte: *obţinerea liberei dezvoltări a naţiunei româneşti şi realizarea unei confederaţiuni Carpato-Balcanice.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

* * *

În aducerea la îndeplinire a idealului naţiunei romîne, fie în unitatea tuturor Romînilor din Dacia, fie în confederaţia Carpato-Balcanică *singură în stare de a realiza unitatea tuturor Romînilor şi în acela-şi timp a le asigura şi viitorul*, statul romîn are un rol foarte mare. atît din pricină că ie cel mai puternic stat din peninsula Carpato-Balcanică, cît şi din pricină că naţiunea romînă ie cea mai numeroasă din toate populaţiile din această regiune şi prin urmare poate sluji ca un centru puternic de atracţiune în jurul căruia să se grupeze toţi Romîni şi toate miclele naţiuni.

Dar pentru a îndeplini acest rol, pentru a servi de centru de atracţiune să cere ca să îndeplinească nişte condiţiuni anumite fără care, cu toată importanţa sa, statul romîn nu va putea îndeplini misiunea sa. Acele condiţiuni sînt: *ca iel să înfăţoşeze idealul şi aspiraţiunile cele mai înalte ale întregii mase a naţiunei romîne precum şi al celorlalte mici popoare încunjurătoare.*

S'a vorbit mult de unitatea Italiei, de chipul cum s'a realizat etc. s'a vorbit mult de Cavour şi Victor Emanuel cari „ar fi

făcut“ această unitate, s’a făcut zis că „un diplomat al nostru cu geniul lui Cavour ar putea realiza unitatea Romînilor în o împrejurare favorabilă prin oare-și cari combinații diplomatice. Fără îndoială cetind numai istoria oficială care-ți spune numai rezultatele și în acela-și timp că rezultatele sînt ca opera regiilor și a miniștrilor ie mult mai ușor și mai simplu de a căuta un geniu care să-ți realizeze toate. Să nu se uite înse un lucru că unitatea Italiei nu s’a făcut prin cucerire de Victor Emanoil, ci sa făcut *prin voința întregii națiuni italiene*, iar Cavour și Victor Emanuel numai au eules fructul cînd ieră copt. Istoria formării unității Italiei ie foarte instructivă și iea începe cu mult înainte de 1859 și înainte de ministeriul lui Cavour. Generațiuni întregi de eroi și de martiri au pregătit această unitate, tot ce Italia a produs mai nobil și mai generos în iea ca Leopardi, Antonio Ranieri, Gian-Battista Niccolini, Alessandro Manzoni etc. etc. l’au pregătit și au căzut jertfele acestui ideal. Ce vedeau aceste inemi mari și generoase în unitatea Italiei? Cine crede că acești eroi, aceste inimi nobile și generoase, au luptat pentru formarea unui stat mare Italian pentru a cocoța deasupra un rege care să impună frică în afară, pentru a crea o pătură dirigență puternică pentru a apăsa și exploata cu mai mult succes, se înșală amarnic. Aceste generațiuni vedeau în Unitatea Italiei ce-va ideal, unirea tuturor provinciilor aceleia-și nații într’o asociațiune frățască în care membrii iei să trăească ca frați, în care omul să nu fie asuprit și exploatat de om, în care asociație să domnească libertatea cea mai întinsă, în sfîrșit cum zicea Leopardi: „asociația rasei omenesti în potriua naturei, a naturei *nelegiuite* (la nature impie)“ Fără îndoială aceste ierau utopii pentru vremea aceea și poate veacul al XX-lea va fi merit a vedea împlinite cele mai multe din aceste visuri, dar aceste dulci utopii, aceste frumoase visuri au fost pîrghia care a mișcat toată tinerimea generoasă, tot ce a fost cult și cinstit în Italia și care le-a dat puterea de a lupta pentru a realiza nu visul lor, dar visurile burgheziei: *un regat italian puternic și o constituție liberală*, ai cărei reprezentanți au

fost Cavour și Victor Emanuel. Dacă astă generațiune visătoare, utopică ar fi știut care are să fie rezultatul muncii lor neobosite, a eroismului lor care a costat atâtea jertfe, mulți, foarte mulți, nu s'ar fi mai ostenit în zadar. În tocmăi cum s'a petrecut și la noi, întru cât-vă, cu generațiunea de la 1848 care avea acela-si ideal, acelea-si visuri utopice ca frații lor din Italia, care a văzut în unire și în întroducerea constituției și instituțiilor liberalo-burgheze pacea și frăția universală. Dar în loc de pace și frăție avem bellum omnium contra omnes și realizată formula filosofului Hobes: homo homini lupus, situație care a amărit pe cel mai mare cetățean român a acelor vremi, pe C. A. Roseti încarnațiunea idealului și aspirațiunilor generației de la 1848.

Ori-care să fi fost idealul și aspirațiunile luptătorilor italieni, ori-care forma de guvernământ pe care o visau ieii, au găsit o provincie italiană care realizează în parte macar idealul lor, care introduce treptat și fără mari zguduiri instituțiile liberale, care se luptă din răspuțeri pentru civilizație și progres. Acesta ieră Piemontul, care prin reformele ce le facea de și nu realizează aspirațiunile utopice ale revoluționarilor, dar realizează visurile clasei celei mai puternice, ale burgheziei, care ori-cum fie, ieră fază superioară stărei feudale de pînă atunci a Italiei și mulțamea măcar în parte aspirațiunile utopiștilor, mai ales că nici în Italia burgheziea nu-si dăduse încă toată arama pe față. De aici învainte Piemontul devine locul de azil al tuturor proscrisilor și exilaților, aici aleargă toți revoluționarii pentru a putea lucră în liniște. Piemontul devine centrul de atracțiune în jurul căruia se grupează provinciile Italiene pentru a ajunge la ținta dorită: răsturnarea feudalismului și a despotismului și întroducerea libertăței.

Acești emigranți și mulți alții se alipiră la Piemont prin un simțimint de recunoștință pe care obiceiul și cugetarea o schimbă mai tîrziu în un devotament rațional. Cînd vedeau că astă țară mică, slăbită prin nenorocirile de curînd, merge spre libertate, spre progres, cu un pas așa de hotărit și sigur, ca să acopere cu drumuri de fier, că trimete armată în Crimeia, că întreprinde una

din lucrările cele mai uimitoare ale veacului,—străbaterea Alpilor, că înfrînează revoluțiunea aruncîndu-se înaintea ei și că ajunge la aceste rezultate prin o armonie admirabilă între credința popo-
poporului și legalitatea regelui său, *nu izeră natural de a-î încredința acestuă popor mîntuirea Italiei?* ¹⁾

Ieată dar condițiuni neapărat trebuincioase pentru ca un stat să devie centrul de atracțiune pentru toate provinciile aceleia-și națiuni, ca acel stat să înfătoșeze aspirațiunile cele mai înnalte ale națiunei sau cel puțin cum a fost cazul în Italia a celei mai puternicii clase și măcar în parte aspirațiunile, cu mult mai înnalte, ale maselor populare.

Să cercetăm dacă statul romîn îndeplinește aceste condițiuni și dacă nu le îndeplinește, cum ar putea să se pregătească pentru a-și îndeplini misiunea pe care prin poziția sa geografică etc. ar putea-o avea în Orientul Europei?

Cari sînt în general motivele determinante pentru cari popoa-
rele să mișcă și se luptă? Națiunile în general, sau cel puțin cla-
sele cele mai puternice ale națiunilor, nu se pot pune în mișcare, nu pot lupta de cît pentru starea ieconomică, pentru un bun traiu ma-
terial și pentru libertăți. Un stat sau o provincie nu poate să-și atragă simpatiile provinciilor învecinate, nu poate să devină un centru de atracțiune pentru populațiunile ce'l încunjoară de cît dacă în acel stat vor fi acele condițiuni de libertate și de bun traiu pe cari le doresc populațiunile acelea sau cel puțin clasele cele mai puternice ale lor. In provinciile romîne sub-jugate clasa care reprezintă remașițele feodalității nu mai există, căci s'a asimilat cu națiunile domnitoare, clasa burgheză capitalistă mai nu există sau ie foarte slabă și pătura cultă romînă din Austro-Ungaria, care pentru moment are aspirațiunile clasei burgheze, ie prea subțire pen-
tru a putea fi determinantă în mișcarea unui întreg popor. Deci națiunea romînă în provinciile supuse se alcătuiește cel puțin $\frac{9}{10}$ din iea din clasa muncitoare. In toate mișcările,

1). Le mouvement Italien.... pag. 1029, „Revue des Deux Mondes“ XXXV Année. II periode 1865.

În toată dezvoltarea istorică viitoare a Romînilor această clasă va juca rolul de căpetenie, de oare ce iea ieste cea mai puternică și alcătuieste aproape exclusiv națiunea romîna din provinciile supuse. Fată eu această clasă statul romîn trebuie sa aibă grija de a-și căpăta simpatiile îmbrătoșînd idealul și aspirațiunile acestei clase. Starea înfloritoare, bunul trai, libertatea, legi bune și respectate față eu muncitoriul din statul romîn vor fi bagheta magică care va atrage privirile și simpatiile Romînilor supuși pentru statul romîn. Această stare va împinge tot mai tare pe Romîni supuși să năzuească tot mai tare spre România și să dorească din toată inema alipirea la iea.

Să ne dăm samă de starea țeranului și muncitoriului din statul romîn, după actele oficiale și mărturiile oamenilor celor mai optimiști și făcînd parte din clase cari au tot interesul dacă nu de a tăgădui, dar cel puțin de a nu aretă în toată golăciunea mizeria și despoterea neînchipuit de crudă la care ie supus țeranul din România liberă.

Dăm aici un contract agricol și reflecțiunile unui liberal național, pentru a nu fi acuzați de părtinire, ale D-lui Nicolai Vrăbiescu, înse un liberal național cinstit. Și chiar Dl Vrăbiescu, pentru a nu fi acuzat iel însu-și de părtinire, iea acest model de contract agricol de la un arendaș Răducanu Ioan membru tot al partidului național liberal și prin urmare prieten cel puțin de ideî al D-lui Vrăbiescu. In cît relațiunile di'ntre elasa stăpînitoare și cea muncitoare ce le veți vedea din acest contract nu sînt cazuri izolate, ei sînt generale și încă mult mai rele în cele mai multe cazuri.

Dar să lăsăm pe Dl Vrăbiescu să vorbească :

„Auzind cine-va de tocmeală agricolă, își închipuie că acesta ieste un contract intervenit de o parte între proprietariul sau arendașul unei moșii și de altă parte între locuitorii acelei moșii. Obiectul acestui contract ar trebui să fie fixarea prețului *în bani* sau *în muncă*, pe care muncitoriul de pămînt se obligă să'l dea proprietariului sau arendașului, în schimbul unui petec de pămînt ce'l primește cu mod de arendare. Ca în toate contractele *bilate-*

rale și cu titlu oneros, ar trebui firește ca și în contractele agricole să domnească buna credință între părțile contractante agricole astfel încât să fie, dacă nu tocmai, dar cel puțin aproape echivalentul lucrului ce primește din partea celeilalte. De asemenea, ca în toate contractele lipsa de capacitate, lipsa de consimțimint valabil exprimat, *dolul*, *frauda*, ar trebui să fie cauze de nulitate a învoielor agricole. În fine *clauza penală*, fațișă sau deghizată, ar trebui izbită fără milă, ori de câte ori s'ar strecură în vre-o învoeală di'ntre proprietariu sau arendaș și muncitoriu.

„*Legea* promulgată la 13 Maiu 1882 asupra tocmelelor agricole nu s'a depărtat cîtu-și de puțin de la aceste principii, cari sînt ale dreptului comun. Din contra le-a afirmat în deosebitele lei dispozițiuni și a prevăzut a nune anularea veri-cărei clauze penale. Păcatul cel mare al acestei legi nu stă tocmai în modul de regulamentare a raporturilor di'ntre marii agricultori și muncitori, ci în faptul că primariul ieste cel care legalizează tocmelele și iel le și execută.

„Primariul deci verifică dacă există sau nu există consimțimint din partea părților contractante; dacă unele din iele sînt capabile de a contracta, dacă ie sau nu ie la mijloc dol sau fraudă; primariul apreciază dacă există sau nu există vre o clauză penală. Actul legalizat de primariu ieste autentic și executoriu; iel nu se poate atacă, în cît privește constatările sale, de cît prin înscriere în fals.

„Dar cine ie primariul în țară la noi? Cine ie autoritatea administrativă superioară care controlează și supraveghează pe primariu?

„Primariul ieste adesea un individ, scăpat din vre-o pușcărie, care, prin fraudă și falsificare, se alege ca părinte al unei comune și care spre a fi confirmat de autoritatea competentă împinge pe unde trebuie bacșișul cuvenit. Une-ori, iel ieste om de treabă și cu oare-care cunoștință de carte, dar pentru ca să poată trăi în comună, trebuie neapărat să satisfacă toate poftele proprietariului sau arendașului, om influent pe lîngă înaltul guvern. Mai de

multe ori înse primariul iese un biet creștin fără știință de carte și care umblă cu pecetea la brîu, spre a o pune unde îi va arăta notariul.

„Cine au fost și sînt încă p'allocurea pomojnicii, subprefecției și chiar prefecției în toate timpurile și mai ales sub guvernul colectivist, toată lumea o știe. Cred de prisos a-i mai descrie.

„Aceasta fiind autoritatea competentă după lege a legaliza și a execută tocmelele agricole, să vedem acum în ce mod se procedează pentru întocmirea lor și apoi vom arăta și un specimen de asemenea învoielei.

„La epoca cînd se fac tocmelele, proprietariul sau arendașul chiamă la *curte* sau la *conac* pe respectivul primariu și-i ține următorul mititel discurs : „Vreau să fac cutare învoielei sau să ure învoielele în anul acesta și ieată cum : (îi arată un șir întreg de articole cari mai de cari mai oneroase pentru țerani și conținînd clauze penale). Dacă vei stărui și vei face pe locuitori să primească aceste învoiele, îți dau de-ale 20—30 pogoane fără arendașieci dijmă și 'ți mai dau, după executarea contractului, două, trei, patru sute lei“. Arendașul mai cheamă apoi la dînsul pe doi, trei oameni din sat, pe cari îi știe mai colțați și mai cu influență printre locuitori. Le ține și aceloră mai acela-și limbăgiu ca și primariului și le făgăduiește a nu le lua dijmă de pe locurile date lor, sau de pe parte din acele locuri. Cu acești cîți-va agenți, între cari adesea intră și popa din sat, și cu ajutoriul a cîtor-va vedre de vin și rachiu, învoeala agricolă iese făcută pe nesimțite. Bieții țerani simt greutatea asestei învoielei tocmai mai tîrziu, cînd se văd constrînși să facă ceea-ce stă scris în contract.

„Ieată acum un specimen de învoeală. Citez într'adins acest exemplu mai întăiu pentru că iese cules de la o localitate unde a fost un început de revoltă (moșiea Dridu învecinată cu Fierbinții), și al doilea pentru că arendașul moșiei iese un cetățean *național-liberal*, d. Răducanu Ioan. Mă voiu întrebă în urmă ce trebuie să fie în alte localități, pe unde arendașii sînt de alt soi de cît *naționali-liberali* !

„La Dridu învoeala d-lui Răducanu Ioan cu locuitorii stă scrisă într'un cafet voluminos și conține un număr nesfârșit de articole, unele mai complicate și mai grele de lămurit și de executat de cît altele. Voiu estrage numai dispozițiunile principale, substanța contractului.

„1). Ori din cîte pogoane iewa locuitorul spre a le munci și semăna cu semînța lui, să dea arendașului *dijmă* din trei una.

„2). Să facă muncitoriul la fie-care 4 pogoane din cele ce cuprind cîte unul cu desevrîșire cu semînța arendașului. Aceasta se mai cheamă și *resfet*.

„3). Ori-cine iew învoit pe moșie, cu ori-cîte pogoane ar fi luat, iew obligat să muncească cîte un pogon de in cu desăvrîșire, adecă adus și băgat în arie. Arendașului i se dă toată semînța de in, iewar muncitoriul rămîne cu bețele, din cari înse i se mai iewa *dijmă* din 10 una.

„4). Invoitul pe moșie iew datoriu să facă 4 zile cu căruța și 5 cu brațele, ori cînd ar fi chemat de arendaș să muncească și cu hrana sa și a vitelor, pe socoteala sa. La caz de nu ar face aceste zile de muncă, fie din ori-ce împrejurare, muncitoriul iew îndatorat să plătească cîte 2 lei ziua cu brațele și cîte 8 lei ziua cu carul.

„Iear la întîmplare cînd locuitorul ar face mai multe zile cu brațele și cu carul de cît iewe datoriu să facă, atunci iew scăzut din socoteala ierbăritului numai cu cîte un leu pentru ziua cu brațele și cîte 2 lei pentru ziua cu căruța.

„5). Locuitorii sînt datori să alerge, ori cînd ar fi chemați ca să facă nu numai zile de muncă de prisos peste cele învoite, dar încă a îngriji în timp de ploie de bucatele arendașului aflate pe cîmp, adecă să le întindă, să le usuce; căci, în caz contrariu iewi rămîn respunzători de veri-ce pagube cu toată averea lor. Aceasta iew adevărata *clacă* di'nainte de 1864.

„6). Pentru ierbăritul pe izlazul moșiei să plătească locuitoriul, cîte 10 lei de fie-care cap de vită mare; iewar pentru pașunea vitelor pe *miriști* (locuri arate și culese), să facă locuitoriul trans-

port de produse la vre-o gară sau oraş din apropiere, înse câte 9 banişi de fie-care cap de vită ce va fi păşunat. Peste tot ar veni de vită câte 16 lei.

„7. In socoteala ierbăritului şi spre a garantă arendaşului plata lui, fie-care locuitoriu iese datoriu să muncească cu desăvîrşire câte un pogon de porumb. In cas de a'l face, muncitoriu ie scăzut din ierbărit numai cu 15 lei; *în caz înse de a ni'l face ie îndatorat să plătească arendaşului câte 30 de lei.*

„Să plătească apoi tot ca ierbărit câte 2 lei pentru fie-care oaie.

„8. Sînt obligaţi locuitorii ca ori-cîte vite vor aveâ să nu le învoească pe altă moşie; altmintrelea ieî nu capătă nici pămînt. De asemenea, cei-ce nu vor achită ierbăritul înaintea de de dijma porumbului, *nu se vor dijmuî*; ast-feliu că adesea ţeranii sînt nevoiţi să dea drept plată a ierbăritului chiar din porumbul ce au pe cîmp şi socotit pe preţul pe care'l fixează arendaşul.

„9. Sa mai dea de fie-care nume de om câte trei găini. In unele localităţi din Ilfov se mai cere şi muşchiul de la porc, şi limba porcului, şi câte unul sau doi miei, şi câte atîtea ouă, etc. Dacă ţeranul n'are miel, pentru că nu i-a fâtat oaiea, sau pentru că a murit până în Sf. Gheorghe, atunci arendaşul i'l pune în socoteala câte 8 şi 10 lei; aşa că, cu drept cuvînt un biet om se plîngea către un Bucureştean, că la dînsul la ţară oamenii nu pot mîncă miei, căci coasta mai scump ca la Bucureşti. Tot ast-feliu, cînd ţeranul n'are ouale ce s'a obligat să dea arendaşului, i se socoteşte oul câte 10—20 bani; iar cînd n'are găina, i se socoteşte câte 2 lei de fie-care găină. Bietul om ajunge în desperare de bate găina ca să se ouă, iar cînd n'are găină, îşi bate muiera pentru că n'a pus la vreme cloşca pe ouă.

„Dar toate aceste plocoane, care pentru ţeran se transformă în adevărate biruri, n'ar fi pentru iel de cît floare la ureche. Ceea-ce 'l îngrozeşte pe dînsul sînt prestaţiunile celealalte, sînt muncile cele grele şi zdrobitcare la cari îl obligă arendaşul, iese cîştigul neînsemnat şi aproape nul cu care se alege la sfîrşitul anului, iese

mizeria care 'l amenință, după atîta muncă și străduință, pînă ce să se apuce de recolta anului viitoriu.

„Ca să ne dăm seamă de trista situațiune a țeranului muncitoriu de pămînt și ca să vedem dacă are iel ori nu are dreptul să țipe contra *ce i se dictează* de arendași, cată să facem puțină socoteală și să transformăm în bani toate muncile și dijma ce se obligă dînsul să facă și să dea. Vom vedea apoi cu ce rămîne muncitoriul la sfîrșitul anului și cu ce rămîne arendașul

„In cele ce preced mi-am propus să stabilesc, cu cifre luate după prețurile curente, a nune la cît se ridică valoarea tuturilor muncilor și prestațiunilor ce se obligă să facă și să dea un țeran, în schimbul a cîtor-vă pogoane de pămînt ce primește pentru muncă de la arendaș. Numai ast-feliu ne putem da samă de *arenda* ce plătește muncitoriul pentru pămîntul ce 'l dă arendașul și de specula neumană ce unii arendași fac din munca țeranului-

„Și fiind că am vorbit de învoele de la moșia Dridu, să luăm drept bază în calcul tot aceste învoeli, cari de altmîntrelea nu sînt din cele mai grele.

„Să presupunem că un locuitoriu s'a învoit cu arendașul, ca să'i de șese pogoane pe moșie. Acesta ie numărul mijlociu de pogoane ce poate căpăta la Dridu un țeran, de oare-ce brațele fiind prea numeroase, pămîntul nu ie de ajuns.

„*Ce plătește țeranul arendașului pentru aceste șese pogoane de pămînt ?*

1. Trebuie să facă 1 și jum. pog. *resfet*, adică cîte un pogon la patru. Munca socotită în bani, cel puțin a cîte 28 lei pog. face lei 42

2. Productele de pe două pogoane întregi, adică *dijma* din trei una la șese pogoane. Și fiind că două pogoane dau cel puțin trei chile de orz, grîu, ovăs, cari una peste alta prețuiesc cîte 50 lei în total 150

3. Patru zile cu căruța, puse nu cîte 8 lei cum le socotește arendașul, *cînd pune clauza penală*, ci cîte 5 lei cum ieste drept să fie, fac lei 20

4. Cinci zile cu brațele a câte 1 leu 50, iar nu câte 1 leu nici câte doi, cum le socotește după plac acela-și arendaș, fac	7,50
5. Transportul produselor pentru un om ce are cinci vite numai, câte 9 baniți de vită, sau peste tot 45 baniți, lei	15
6. Un pogon de porumb, <i>cu desăvîrșire muncit</i> , tot în socoteala ierbăritului. Și fiind că arendașul scade din ierbărit numai lei 15 de pogon, pe cînd în realitate iel costă 34 lei, se adăogăm numai diferența de	19
7. Un pogon de <i>in</i> muncit cu desăvîrșire face 30 lei; scăzîndu-se înse bețele pe cari le ia țeranul, rămîne l.	20
8. Găini ouă și altele	5
Total	278,50

„Așa dar pentru șese pogoane de pămînt, muncitoriul plătește arendă în muncă lei 278 bani 50, sau câte lei 46 bani 33 pentru fie-care pogon.

„Cît 'l costă pe arendaș pogonul de pămînt? Am cercat și am aflat că la moșia Dridu, arendată de stat d-lui R. Ion făcîndu-se analogia arendei pe pogon, l'ar costa pe arendaș câte 13 lei pogonul.

„Cîștigă deci arendașul la fie-care pogon *un beneficiu net de peste 33 lei*. Făcînd calculul mai departe, cîștigul ar fi de *peste 250 lei la sută pe an*.

„Dar mi se va zice că în realitate arendașul nu poate băga atîta în buzunariu, căci, deosebit de cele șese pogoane date locuitoriului cu dijmă, iel mai întrebuintază încă 3 pogoane și jum. pentru porumbul, inul și resfetul ce trebuie să muncească locuitoriul. Apoi, arendașul mai cheltuiește și dînsul cu treeratul produselor adunate, cu paza și îngrijirea moșiei, etc. Trebuie deci să mai facem și un alt calcul.

„Afară de ierbărit, care are altă socoteală, ieată ce culege un arendaș pe urma muncilor unui locuitoriu învoit pe șese pogoane:

„a) 3 chile grîu după 1 și jum. pog. *resfet*, câte 80 lei chila, chila, căci arendașul produce mai mult ca sateanul în ogoarele sale și apoi vine la timp și cu preț lei 240

b) Productele de pe două pogoane <i>dijmă</i> , cel puțin 3	50
chile, câte 50 lei, una peste alta, grîu, orz, ovăs	lei 1
c) 1 chilă semîntă de in	140
d) Recolta de pe un pogon porumb, două chile	cîte
50 lei	100
Total lei	630

Inse contra acestei sume cheltuește :

a) Arenda la 9 și jum. pogoane, în cari întră cele date cu <i>dijmă</i> , resfet și pentru porumb, câte 13 lei pog. lei	117
b) Treeratul și toate celea-alte cheltueli de îngrijire și administrație, cel mult câte 7 lei de pogon, la 9 și jum. pogoane fac	66,50
c) <i>muncile de ar fi făcute în bani</i>	278,50
d) Semîntă de toate feliurile ce bagă însu-și arendașul, afară de cea băgată de muncitoriu în pogoanele cu <i>dijmă</i>	40
Total	502

„Se scade inse suma de 278 lei 50 bani, pe care o dă țeranul în *muncă*, în *dijmă*, etc. și care în definitiv nu costă nici un ban pe arendaș

„Remîn cheltueli propriu zise lei 223,50

„Scăzînd acum această din urmă sumă din suma de 630 lei aretată mai sus ca venit brut, se constată că venitul net ce bagă în buzunariu arendașul pe urma muncilor unui locuitoriu învoit eu munca pe șese pogoane *reste de lei 406, bani 50*.

„Pentru ca să cîștige această sumă, arendașul nu debursează de cît arenda la 9 și jum. pogoane, și câte-va mici cheltueli de treieris și administrație. Calculînd acuma cîștigul la sută pe care compează arendașul într'un am mijlociu, adecă nici prea bun de tot, dar nici reu, acest cîștig se poate vedeà din stabilirea următoarei proporții :

„223,50 : 406,59 : : 100 : 182

„Prin urmare un arendaș, care bagă un capital de 100, scoate la sfîrșitul anului acest capital plus un cîștig net de aproape 200.

„Să vedem acum cu ce rămîne și țeranul, după atîta muncă și hărțueală ?

„Din cele șese pogoane ce capătă dînsul pe moșie, dînd dijma cuvenită, iel rămîne în realitate cu recolta numai de pe patru pogoane, și cu bețele de în.

„Această recoltă poate să dea, în termen mijlociu, șese chile de produse, porumb, grîu, orz. Socotindu-le a cîte 40 lei, căci țeranul vinde mai tot-d'auna silit de arendaș ori de perceptoriu, iel nu poate să pună mîna de cît pe cel mult 240 lei.

„Plătește înse :

a) Ierbăritul la 4 vite mari (în bani)	lei	40
Ierbăritul la 1 vacă	„	10
„ „ 5 oi	„	10
b) Semînța pusă în 6 pogoane cu dijma	„	60
c) Rămîne datoriu din resfeturi și zile mai în tot-d'una și se adaugă la plata ierbăritului cu cel puțin	lei	30
d) Mai dregă și iel plugul și celelalte unelte de agricultură și cari se strică prin uzagiu	lei	20
e) Plătește birul către stat și comună	„	14,50
		184,50

„Rămîne și dînsul—dacă rămîne—la sfîrșitul recoltei cu vre-o 50—60 de lei în pungă, din cari trebuie să se îmbrace pe dînsul pe nevastă, pe copii ; din cari trebuie să mînințe tot anul până la recolta anului viitoriu ; din cari cîte o dată trebuie să cumpere și nutreț vitelor. *Cu alte cuvinte pentru întreținerea lui, a familiei și a vitelor sale în timpul iernei nici 5 lei pe lună nu rămîne țeranului.* Și muncește sermanul și iel și nevasta și copiii, din zori de ziuă până în noapte. O slugă, un ungurean sau alt străin, care vine în țară de se bagă la stăpîn, ca rîndaș la grajdii sau la bucătărie, capătă cel puțin 20 lei pe lună, deosebit hrana și locuința. Un țeran român—*cum am zice talpa țeră*—nu poate cîștiga cu siguranță nici 5 lei pe lună, iel cu tot neamul lui din casă. O slugă se adăposteste bine în curtea stăpînului și se nutrește cu îndestulare ; sermanul muncitoriu de la țară abia

își găsește un adăpost într'un bordei în care suflă viforul din toate părțile, și drept mîncare sparge o ceapă în patru bucăți și o mîncă cu mălaiu stricat ! Aceasta ieste îngrozitoriu, dar ie purul adevăr.

„Situția țeranului de astăzi în urma atîtor legi prin cari s'a tins a i se desrobi munca, a face di'ntr'însul un cetățean liber și independent, *ieste mult mai mizerabilă de cît în vremea clăcei*. Am auzit însu-mi oameni bătrîni de la țară cari 'și amintesc cu duioșie vremea din trecut. Mai pretutendeni, unde s'a iscat răscoale, iei cereau micșorarea dijmei ; unii chiar voeau dijma din 10 una, tot ca în vremea de mai de mult. Bieții oameni ! iei nu'și pot da seama de ce, după atîția ani de muncă din parte-le iei au ramas tot seraci și aproape în mizerie, pe cînd proprietarii și arendașii scumpese necontentit prețul pămîntului și urcă fără mila dijma și alte poveri !

„Iei nu'și pot da samă de ce progresul altora ieste pentru dînșii regres“.

Dar această situație pe care ne o descrie Dl Vrăbiescu ie relativ bună. În alte locuri ie și mai grozavă. Ne aducem a minte de zgomotul ce s'a făcut de presa romîna de toate partidele de modul de exploatare a țeranilor de la moșia Ungureni, proprietatea lui G. Leca, pe atunci ministru liberal național, unde țeranului nu-i venea pentru munca sa în o zi de vară de cît 5 parale și pentru amintirea unei asemenea stări socialiștii romîni din Paris redactori ai „Daciei Viitoare“ luaseră inițiativa de a bate o medalie comemorativă.

Să mai vorbesc de contractele de la moșiile lui Marghiloman publicate în „Voința Națională“, în cari exploatarea țeranului întrece chiar marginile imaginației celei mai bogate și în sfîrșit mi de alte contracte cari de cari mai ochioase ? Ar trebui volume, iear nu un articol de revistă !

Intrebăm dacă o asemenea stare poate să fie atrăgătoare pentru Romîni supuși, dacă iei mai pot năzu spre noi. Mai degrabă

să vor opune cu toate puterile, chiar cînd alte împrejurări le-ar face anexați la noi, de a face parte din statul român, vor fugi cît vor putea de asemenea frăție. Și această stare a muncitorului român din România va servi ca o armă minunată pentru Unguri îndată ce noi vom agita chestia Romînilor supuși ce-va mai serios. Dacă până acuma n'au agitat'o ie pricina că n'au avut nevoie, dar de sigur vor agita-o și încă cu mult succes. Rușii înse în Besarabia o agită cu destulă izbîndă, căci la cel mai mic murmur din partea țeranilor față cu brutalitățile vistavoilor, autoritățile și emisarii rusești îi amenință „că-i va da la Moldova să rămînă uscați ca un fir de fin”. Nu numai atîta, dară asemenea stare face pe însăși populația din statul român să-și ațintească privirea peste hotare și emisarii rusești, spre a-i convinge de aceasta, nu lipsese, să sperăm că în curînd vom avea și emisari și agenți ungurești pentru îndeplinirea acestei sarcini.

Să venim la celalalt punct, la respectarea legilor, la aplicarea constituției, cum se înțeleg libertățile față cu majoritatea populației romîne și se vedem dacă măcar în această privință putem fi un centru de atracțiune, dacă situația noastră din punct de vedere legal și al libertăților suride Romînilor supuși. Pentru aceasta voi da cuvîntul tot d-lui Vrăbiescu :

„S'au găsit mijloace piezișe de a angaja munca săteanului nu pe un an, cum permite legea, ci pe mai mulți ani ; s'au găsit formule de a strecură în contractele agricole *clauze penale*, pe cari nici cei mai iseușiți legiști nu le-ar fi putut inventa ; s'au găsi mijloace de a-l face pe țeran să plătească cîte 2 și 3 lei dobîndă la napoleon, adică cîte 120 și 160 dobîndă la suta de lei, pentru bani împrumutați sau pentru *remășițe* datorite din munci agricole.

„Dacă pe lîngă acestea mai adăogăm și o administrație păcătoasă și venală, care, în loc de a ocroti interesele tuturor de o potrivă și fără partinire, se face din contra instrument de împilare al speculatorilor, înțelegem foarte ușor pentru ce țeranii s'au răscolat prin unele locuri, și au pus pe goană și pe arendași și pe primari și pe notari, cu tot aparatul lor administrativ.

„Suferințele și nemulțămirea sătenilor mai au și alte izvoare mai mici, ce ie dreptul, dar tot atît de adevărate, cași cele descrise până aici.

„Ducă-se acei ce nu cred în aceste suferințe, sau cari le cred exagerate, ducă-se acei cari se înveseleau și băteau din palme cînd au auzit că puterea executivă s'a hotărit a ordona trupelor să tragă în carne vie pentru ca să curme răscoala,—ducă-se prin comunele rurale și acolo vor afla :

„Ca țeranul ieste esploatat în modul cel mai infam de cătră agenții comunali și administrativi. Primariul și notariul îl esploatează asupra zilelor de prestație, îl sfântuește cu ocazia celei mai neînsemnate împrejurări, pentru care se reclamă intervenirea autorității, *il bat și îl închid ori de cîte ori le vine la socoteală*. Apoi, cînd nu ie mulțamit pe atita, sub un pretext sau altul, țeranul *ie legat cot la cot și trimes sub escortă cîte două și trei poști pe jos până la subprefectură, unde ieară-și sufere bătaie, și apoi ieste înaintat mai departe la prefectură ori la parchet ;*

Acolò vor afla că *libertatea individuală, inviolabilitatea domiciliului, libertatea votului și alte drepturi prescrise de constituțiune, sînt niște cuvinte cu desăvîrșire deșarte*. De la 1866 și până astă-zi țeranului nu i-a fost dat să priceapă și să guste asemenea lucruri.

„Acolo vom afla că perceptorii pîndesc pe țeran la capul po-goanelor, cînd iel își ridică recolta, pentru ca să'l constrîngă a plăti birul. Țeranul ie nevoit a vinde adesea pe preț de nemica perceptoriului sau altor persoane interpușe, tot ce bruma i-a mai ramas peste dijma cuvenită arendașului. In zadar protestează bietul creștin, în zadar cere să fie îngăduit până ce o putea duce și iel productele la obor, ca să le vînză mai pe preț. Perceptoriul ieste neîndurat, pentru că iel vrea să-și încaseze mai curînd remisa ce-i plătește statul și comuna și în acela-și timp să profite și de greutatea în care se găsește țreanul, spre a-l spolia.

„Acolo vor mai afla, că, deși legea scutește pe țeran de unele taxe de timbru sau altele, totu-și primarii și notarii le percep pe

sub mîna în modul cel mai neregulat. De moare, de naște de se căsătorește, iel trebuie să plătească primariului și notariului înregistrarea acestor fapte ale stărei civile. Se spune că până și unii popi din sate nu vor să ducă mortul la groapă, fie orî cît de sărac, de cît după ee primesc o taxă oare-care. Din aceste cauze provine și neregularitatea actelor stărei civile ale locuitorilor de la țară.

„Dar cîte alte mizerii nu ar afla cel ce volestc să cerceteze de aproape starea socială a țeranului nostru! 1)“.

Am citat înnadinș din dl Vrăbiescu, un om *mai mult de cît moderat*, un liberal național cinstit, iear nu din scrierile radicale și socialiste, ca să nu ni se impute exagerațiune și cu toate acestea chiar descrierea d-lui Vrăbiescu ie înspăimîntătoare! Dar presa fără deosebire de partid înregistrează zilnic fapte grozave, cari dacă s'ar publică în presa europeană, opinia publică din Europa și-ar face ideie că sîntem demni de o țară din întunecimele Africei.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Agenții ordinei publice născocesc și perfecționează pe fie-care zi unelte și mijloace nouă pentru nenorocitiî ce le cad în ghiare și pe cari legea îi îndatorește a-i protegui și a le apăra vieța și onoarea.

Torturile de la Bordeni vor remînea un fapt istoric, că Romînia, sub o constituție liberală și la sfîrșitul veacului al XIX-lea, *avea de fapt* un regim tot așa de grozav ca în vremea inquiziției, ca în veacul de mijloc. „Dl prefect grav, cu toată mînia de care ieră cuprins, priimea cu bunătate mijlocirea aceloră pe cari nebulnea omenească îi corupe îmbrăcîndu-i în *livrea* și cu gestul dădea victimele pe mîinile soldaților, iear locotenentul său înnabușit de plîns ațița într'atit compătîmirea oamenilor poliției în cît se întreceau în aflarea celor mai nemerite chinuri pentru acei de cari ultau că le ierău frați. Soldați și *oamenî ai administrației* știeau să îndeplinească porunca: Aici mîna care nu are drept a mînuî

1). N. Vrăbiescu, Răscoala Teranilor pag. 37—40. București 1888.

de cît tăiuşul săbiei, atunci cînd patria ie în primejdie, *lovea cu latul*, di'ncolo cel care de demineată până sara ține condeii în mîna, dovedea că știe să întrebuițeze și *frînghiea udă*, mai încolo acei pe care legea îi însărcinează a încheia acte de constatare în raza oraşului, **dezarticulan mînele și degetele oamenilor** într'un sat unde nu aveau nici un amestec". Dacă am adus ca model torturile de la Bordeni nu ie că ieie au fost cele mai crîncene și ca un fapt izolat, asemenea torturi sînt generale și pretutindene în satele noastre, dar fiind-că împrejurarea a făcut ca astea să ajungă la urechile opiniei publice mai mult de cît alte nelegiuiiri și fiind că închizitoriul aici n'a fost numai un primariu sau un agent polițienesc incult și cu moravuri barbare, ci a fost însu-și **prefectul** și însu-și **procurorul**, oameni culți și civilizați, sub ochii cărora s'au născocit unelte nouă de tortură, botezate de ie *ghicitori* cu cari striveau și dezarticulan degetele nenorocitelor victime și mai cu samă fiind că de la Bordeni avem un act oficial, ancheta presei—și pe care guvernul n'a avut curajul să o desmintască nici până astăzi. In ce privește pe ceialalți agenți mai mici ai ordinei publice, ziarele înregistrează zilnic torturile cele mai neînchipuite: „sub-comisarul Davidescu a arestat un *copil pe 12 ani*, anume Petru Chelariu, bănuir de stăpîna-sa că-i furase un colan de aur. Davidescu la dus la secție, l'a dezbrăcat, l'a bătut cu frînghiea, i-a legat mînele la spate și l'a atîrnat în cuiu, la pus cu picioarele pe cărămizi calde și pîeptul i l'a fript cu un fier de mașină....." 1). „Perceptoriul comunei Islaz și muma lui Gheorghe Marin, fură *torturați prin electricitate*, cel di'ntăiu la poliția din Brăila, iar cea a doua la o comisie din București" 2) N'am adus aici de cît cîte-va specimene de torturi din timpul guvernului liberal, din pricină că acest partid nefiind acum la putere nici o pasiune nu ne poate împinge pentru a exagera faptele, reproduse de altmintrelea după chiar gazeta oficioasă a partidului liberal din acel timp, și n'am adus de loc fapte din timpul de cînd

1). „Romînul“ 1885 Ianuarie 13

1). „Romînul“ 1885.

au venit la cîrmă partidele conservatoare în timpul cărora noi în-și-ne am văzut sute de asemenea fapte. Și cum ar putea să se întîmple altmintrelea, cînd oamenii cei mai immorali, toți pușcărișii sînt puși ca să apere onoarea și viața cetățenilor? Un fapt petrecut de curînd va dovedi mai bine cele zise. Un oare-și care P., care fiind în poliția capitalei sub domnul Moruzi a fost *condamnat la 2 ani de închisoare pentru torturi și crime făptuite în timpul funcționării*, imediat ce iese din pușcărie ie chemat în serviciul poliției de Dl Algiu, care întreat de mai mulți deputați de ce pune pe acest pușcăriaș în poliție, a răspuns : „*n'am ce face, am nevoie de asemenea oameni*“. Destul de semnificativ!

În ceea ce privește drepturile cetățenești, iele de abiea ființază pentru pătura mijlocie, iar pentru cea de jos iele nu iexistă absolut de loc. „Colegiul țeranesc ie o minciună“, aceasta-i declarația oficială în plin parlament, iar acolo unde sătenii încearcă a-și exercită dreptul cetățenesc sînt bătuti, torturați; legile și constituția față de lei sînt călcate în picioare cu cea din urmă nerușinare. Ie rar lucru ca opoziția să îndrăznească a-și pune vr'un candidat în vre-un loc la colegiul al III-lea. Totul ie falsificat și violat.

Față cu o asemenea stare de lucruri care să petreacă la noi putea-vor Romîni și micile popoare din Orient să năzuească spre noi? Prin ce mijloace îi vom atrage spre noi? Prin declarații patriotice și prin strigătele patrioților de iearmaroace? Dar nici copii nu se atrag prin vorbe, ei prin fapte; dar încă o națiune?

Dacă Ungurii ar aveă o asemenea purtare, dacă Romîni supuși ar fi terorizați de Unguri așa cum sînt Romîni din statul liber terorizați de cătră Romîni, o indignare generală ne-ar cuprinde și un strigăt general ar izbucni din piepturile noastre : „Ungurii urmașii sălbatecului Atila, rasa mongolă incapabila de civilizație torturează o rasă mai nobilă, capabila de civilizație etc. etc.“ ar fi strigătul ce ar izbucni de la un capăt la altul al țerei, Și cu toate acestea barbarii Unguri (să ne ierte patrioții) n'au ajuns încă la sistemul de torturi, de violențe și de călcare a legilor la care

au ajuns urmașii poporului rege în vinele cărora curge însuși sîngele divului Traian, față nu cu altă nație, ci chiar tot cu urmașii divului Traian. De aceea masa cea mare a națiunii romîne nu va căuta cu simpatie cătră statul romîn, cu atît mai mult cînd națiunile stăpînitoare le vor face propagandă, le vor deschide ochii ca să vadă că interesul lor nu ie cătră Romîniea.

Dacă vom voi ca să avem vr'un rol în Orient, ca să *îndeplinim misiunea ce am putea-o avea, dar pe care n'o avem încă*, va trebui să căutăm să ne civilizăm mai întăiu pe noi, să căutăm să ne dezrobim pe noi de sub jugul barbariei și a reacționarismului pe care le-am desfințat de formă numai, pe hîrtie, dar cari în fapt domnesc asupra noastră și ne apasă.

Fiind noi liberi de fapt nu de formă, ne fiind robi nici economicește nici politicește, atunci numai vom putea lupta pentru a ajuta pe alții în dezrobirea lor, atunci vom fi centrul în jurul căruia se vor grupă toate aspirațiunile atît ale Romînilor supuși cît și ale celorlalte popoare din Orient și vom servi de icoana vie a îndeplinirii acelor aspirațiuni.

De aceea pentru a termina nu putem încheia articolul nostru de cît adresîndu-ne *adevăraților patrioți, inemilor nobile și generoase*, la toți acei cari au un ideal și aspirațiuni mai înnalte prin următoarele cuvinte: *Luptați-va pentru dezrobirea omului de om, luptați-vă în potrive despotismului și a tirăniei, ori unde ar fi și ori sub ce formă veți întîlni-o, luptați-vă pentru îndeplinirea celui mai mare ideal și a celor mai înnalte aspirațiuni ale veacului și operă de romănism și de patriotism veți face.*

J. YENIAMIN

Un scolarîu al lui Darwin ca apărătorîu al socialismului *).

Pân'acum apărătorii oficiali ai teoriei evoluției sau darwinismului ierau aproape fără excepție di'ntre cei mai înverșunați protivnici ai socialismului. Blestemele pe cari reacționarii religioși și politici le-au aruncat în potriiva socialismului, n'au fost mai pe sus prin pasiune și dușmănie de cit acele runcate în potriiva lui de Haeckeli, Spenceri, și Schmidți. După cum ziceau aceia: Socialismul amenință religiea, statul, proprietatea, autoritatea, prin urmare ieste de la Satana; tot așa declarau categoric partizanii lui Darwin că socialismul contrazice legea selecțiunei naturale și prin urmare trebuie de combătut fără cruțare.

Absurditatea acestei birfeli a fost aretată de multe ori de către socialiști. Socialiștii au primit explicările darwiniste ale dezvoltării și creșterei vieții organice, întru cât ieia ie întemeată științific; dar n'au putut recunoaște, că ceea ce stăpînește ca o lege naturală lumea inconstientă să fie lege pentru omenirea conștientă de poziția ieii în natură și care din ce în ce mai mult își supune natura; ieii au combătut dreptatea părerilor optimiste în privința rezultatelor luptei pentru traiu. Dar războinicii cavaleri ai darwinismului nu voeau a se lăsa învinși. Mereu se opunea înaintea socialismului vechea teorie brutală a luptei tuturor contra tuturor și a rămînerii în viață a celor mai apți și mai vrednici.

De scurt timp înse li s'a ridicat acestor domni un protivnic, în persoana unuia di'ntre cei mai însemnați școlari ai lui Darwin. Grant Allen, un renumit naturalist englez, autoriu al unui șir însemnat de lucrări asupra biologiei, prieten și, pân' acum, partizan al lui Spencer, acum de curînd s'a convertit la socialism și nu s'a ferit de a da publicității schimbarea opiniilor sale. Intr'o întrunire de la 17 Octomvrie a societăței „Fabian Society“ în Londra, a ținut o conferință asupra temeii: „Stă oare socialismul în contrazicere cu știința, de oare ce atacă legea selecției naturale?“ Și deși, în fond, n'a adus nici un argument care să nu fi fost adus de către alții, totu-și dezvoltările lui sînt interesante și destul de însemnate pentru a le reproduce aici. Aceasta se cuvine cu atîta mai mult cu cît ne ieste cunoscut de curînd că Dl. Spencer și partizanii săi plănuesc un răspuns strașnic. Dezbaterile vor fi în ori-ce caz cu adevărat pline de lumină și noi ne vom face datoria a le urmă în toate fazele lor.

După ce am spus acestea, dăm în cele ce urmează cuprînsul conferinței lui Allen.

*) Tradus din „Die Neue Zeit“ N. 6 an. al IX-lea fas. I 1890—91.

* * *

Multe obiecții resufiate și lipsite de știință au fost aduse în contra socialismului, dar nici una nu ieste mai resuflată și mai mare semn de neștiință de cât aceea că iel atacă opera selecțiunii naturale. Cu același drept s'ar putea zice că socialismul atacă legea gravitații sau legea conservării energiei. Obiecția ieste întemeiată pe două feluri de necunoștinți. Acei cari o rîdica nu știu nici ce-i selecțiunea naturală nici ce-i socialismul. Pentru înțelegerea lucrului înse ieste absolut trebuitoriu să se înțeleagă selecțiunea naturală în toată întinderea iei.

Ieste în sfîrșit în fond o chestie biologică și trebuie să fie cercetată din punct de vedere biologic și după analogii biologice. Ieu cred că în ceea ce urmeaza vom dovedi că socialismul, cînd îl privim din acest punct de vedere, îndată capătă loc în adevărata istorie a fenomenelor lumii viețuitoare, ca rezultatul cel din urmă și tocmai trebuitoriu al lucrării legilor dezvoltării evoluționare asupra formei societății omenești. Iel ieste numai cel din urmă inel în marele lanț al acelor procese biologice prin cari s'a făcut, de la începutul vieții organice, fie-care progres în viața lumii plantelor și animalelor.

Și pentru ca se limpezim terenul, mai înainte de-a intra în partea pur biologică a chestiei, voim mai întâiu să privim mai de aproape capitalismul prezent și monopolul pămîntului și să ne punem întrebarea: schimbă și împiedea ori nu acest sistem lucrarea selecțiunii naturale? Iusemnează socialismul, din punctul acesta de vedere, chiar la o cercetare superficială, un progres biologic ori un regres? În prezent nu împiedecăm oare noi organizarea societății, pe baza luptei pentru traiu, cînd întocmim un șir de favorizări și piedeci artificiale, cum am zice un sistem legiuit de preferări și nedreptăți, prin cari unora li se pun în cale piedeci, iar alții sînt împinși artificial înainte; oare această întocmire nu împiedecă a-zî lucrarea legii care cere reminerea în viață a celor mai destoinici? Oare într'o societate socialistă, care va aduce cu sine o egalitate de condițiuni mai mare, acest fapt n'ar fi slăbit ori desființat? Ieu cred că ajunge să punem chestiea numai în această formă simplă pentru ca să primim pe dată respunsul adevărat de la fie-care om cu judecată. Capitalismul și monopolul pămîntului aduc cu sine neînlăturat un sistem întreg de piedeci și favorizări, cari pun clasa capitaliștilor și a landlorzilor într'o poziție avantajoasă ori cît ar fi de neapabil și slab ori decăzut insul din această clasă; iar pe clasa lucrătorilor, pe proletariat, într'o poziție neavantajoasă, ori cît ar fi de puternic, inteligent sau cu simțiri înalte un membru al aceștiea.

Nu trebuie să mai adîncim această chestie, de oare ce sare fie căruia în ochi. Sîntem zilnic în stare a observa cum o în-

treagă mulțime de concetățeni puternici și buni de lucru, în stare de a ajuta interesele societății și de a fi părinții unei generații sănătoase, sînt slăbiți de a-casă, de la început, din pricina lipsei de condițiuni egale, de hrană egală, de educație egală și de dispunere egală asupra materialurilor prime și asupra puterilor naturii. Pe de altă parte iese un număr mare de oameni cari sînt nefolosiți și neplăcuți, atît în raportul caracterului cît și al minții, neapți pentru toate funcțiile înalte ale statului și neproprii de a da o generație folositoare, și totuși sînt înzestrați cu avantaje artificiale, în contra semenilor lor mai bine organizați, și ființa lor plină de slăbiciune ori și de mai rău, iese căutată, răsfățată și ajutată pentru a lăsa în paguba societății viitoare ca moștenire o generație căzută.

Această nedreptate își arată efectele sale în două direcții. Iea pune pe cei cari-s în chestie într'o poziție falsă, cît ie vorba de selecțiunea naturală, și într'o poziție și mai falsă întru cît privește selecțiunea sexuală.

În ceea ce privește punctul întâiu, selecțiunea naturală, elementele necapabile din clasa capitaliștilor și landlorzilor, prin îngrijirile cele mai mari aduse artificial, sînt ținute în viață și, prin influența familiei, ridicate la un rang, pentru care iele de la natură sînt absolut neproprii. Unul di'ntre aceștia îmi zicea de curînd pe față: „Pe cinstea mea, iese un lucru foarte bun pentru mine, că am venit pe lume cu un venit de 4—5000 de funzi sterlingi, căci, de mă nașteam muncitoriu, nu iese în stare a-mi agonisi viața, mijloacele de traiu“. Și trebuie să mărturisesc că dacă ași fi cumpănit calitățile sale fizice și spirituale trebuie să-i dau cu totul dreptate în privința capacității. Și totuși iese părintele a nouă copii bolnăvicioși și închirciți la minte! Cum stau lucrurile a-zî, cel mai slab și mai idiot copil al unui duce are la îndămnă mai multe șanse în lupta pentru traiu, de cît cel mai inteligent și mai puternic copil de muncitoriu, care crește în cavernele din East-endl Londrei, ori în botele pline de friguri ale mahalălelor industriale din Kantshir. Piedecile artificiale cari oprese de a se folosi de pămînt, de aer, de carbuni, de lumina soarelui formează piedeci pentru cei mai puternici, pentru elementele cele mai bune și mai promițătoare ale populației, privite din punctul de vedere al selecției naturale.

În raportul punctului al doilea — selecțiunea sexuală — se ușurează artificial, în condițiile de a-zî, căsătoria și producerea copiilor pentru elementele necapabile din casta landlorzilor și capitaliștilor. Barbații pot alege, după gust, di'ntre cele mai frumoase și mai voinice femei și a le face mamele urmașilor lor închirciți. Femeile cînd sînt moștenitoare pot monopoliza pe barbații cei mai înzestrați și mai folositori și așa a fură societatea de moște-

nirea calităților celor mai bune, fie prin nerodirea lor proprie, fie prin aceea că lasă foarte necomplet urmașilor însușirile tatilor. Cu un cuvânt, bogăția, poziția ori titlurile, procură multor din elementele cele mai slabe trupește și sufletește ale societății un avantaj necuvenit față cu selecția sexuală.

După ce, în trecut, am curățit terenul și am aretat prin un exemplu pipăit, că ordinea socială actuală monopolizatoare desființază în multe privinți legea supraviețuirii celui mai vrednic și din pricina acestei ordini iese cel puțin împiedecată lucrarea acestei legi. Dar să punem chestia din punctul de vedere special biologic și să încercăm a areta că în toată lumea plantelor și animalelor ori ce propășire trebuie de atribuit unei selecții naturale care se împlineste întocmai, cum se vor petrece, după părerea noastră, lucrurile într'o societate socialistă. Oaci nu iese adevărat că selecția naturală, absolut nefrînată în înțelesul vulgar și crud al cuvîntului, a pricinuit cele mai însemnate progrese. Din potrivă ori-ce pas înainte în privința perpetuării și prin urmare creșterea ordeii, tribului, nației a fost produs în parte prin o mărgenire a selecției naturale sau mai bine pri'ntr'o nouă formă de selecție naturală. mărgenire care s'a impus întru cît-va de la sine.

Selecția naturală absolut nemărgenită are loc numai la cele mai de jos plante și animale. Aice fie-care organism produce nenumărați urmași mici și nepăziti—seminti ori spori, ouă sau muguri—cari sînt împrăstiați de o dată într'o lume rece și fără milă, se luptă între ei, cît pot, și se supun marelui legi: „mîncea ori fii mîncat”. Până la o treaptă înaltă a vieții această nemărgenită rodnicie, însoțită și de o nemărgenită concurență în lupta pentru traiu, iese de fapt, regula în lumca organică. Noi totuștim cît de multe milioane de ouă face o singură știucă într'un an, cîte milioane de știuci mici vor să ieasă di'ntr'insele și cîte milioane vor să piară la fie-care stadiu a dezvoltării lor, până ce la urmă numai o păreehe de știuci ajunge la maturitate. Aice vedem la lucru selecția naturală curată și nefalsificată și lucrarea sa iese absolut crudă, oarbă irositoare și dezgustătoare. La organismele mai superioare din potrivă începe selecția naturală a fi mărgenită prin introducerea de dispoziții și măsuri plănuite ale părinților pentru apărarea urmașilor. Asprimea luptei pentru traiu iese îmblînzită, rolul întîmplării iese mărgenit și urmările sale direct desființate în folosul familiei, turmei ori roiului. O privire răpede asupra unei ori două trepte următoare de dezvoltare vor face și mai înțeleasă analogia ce voiu s'o aret în raport cu socialismul. Fie-care știucă tînără se vede îndată ce iese ieșită din ou, lăsată în apă singură cu puterile sale și singură pentru dînsa trebuie să lupte și să se îngrijască. Nime n'o hrănește. nime nu se îngrijește de ea, nime nu o apără în contra atacurilor du-

șmane; de asemenea nu poate să se folosească de descoperirile părinților. Ismail al apelor, iea de la început are dinții săi îndreptați în contra tuturor peștilor, și vede dinții tuturor peștilor îndreptați în contra sa. La paseri dinotriva tăriea luptei pentru traiu între pui iese mărgenită și îndreptată din mai multe puute de vedere. Mai întâiu părinții clădesc într'un loc sigur un cuib moale și cald, căptușit cu mușchiu și pene, în care puiul iese asigurat contra dușmanilor, poate să se hodinească și să aibă căldura trebuitoare de la trupul mamei. Puișorii sînt hrăniți de către părinți în perioada copilăriei și chiar mai tîrziu, cum de ex. la găina, sînt chemați sub aripile mamei îndată ce umbra unui uliū s'arată îndepărtare. Părinții îi învață la înotat cum de ex. pe rătuște ori la zburat de. ex. pe puii de vrăbie. Toate aceste lucruri sînt în felii lor atacuri în otriva crudei lucrări a selecției naturale, dar sînt oare din pricina aceasta în contrazicere cu dînsa? Nici de felii! Fie-care biolog găsește la întăiea privire dezlegarea acestei aparente contraziceri. Urmează din cele spuse numai că selecția naturală are loc aice până la un oare-care grad, într'o formă mai umană și mai înaltă, între familie și familie, în loc de cum iese până acuma între individ și individ.

Dacă trecem la mamifere, atunci ne lovim de un progres și mai mare. Aice nu numai că oul ie ținut și dezvoltat în trupul mamei, dar chiar după despărțirea lui din organismul părintesc, puiul iese păzit, crescut și hrănit prin o secrețiune prețioasă—laptele—care se produce special pentru acest scop, pe costul organismului mamei. Pe de altă parte la păseri și încă mai mult la mamifere, iese foarte scăzut numărul total al ouălor produse; dar și numărul total al celor ce pier în procesul dezvoltării iese scăzut la un procent proporțional mai mic. În loc de un milion de pui face părechea în fie-care dată numai, trei patru, cinei ori șese, din care la sfîrșit ajung doi la maturitate. Selecția naturală iese în astă privință aproape desființată și lucrarea iese pe fie-care treaptă mai înaltă tot mai tare restrînsă. Totu-și iese lucrează cu toate acestea cu o intențitate mărită și ceseătoare asupra numărului mic; progresul crește mai iute acolo unde numărul nașterilor iese mai mărgenit. Cu un cuvînt selecția naturală capătă în formele iese mai înalte mai mare eficacitate de acțiune asupra fie-cărui membru din familie, turmă sau specie, și împuținează numărul indivizilor asupra cărora trebuie să lucreze.

Mai departe, să luăm origina neamului omenesc și a societății omenesti înse-și. Nenumărate fenomene în vieța și dezvoltarea oamenilor ne deșteaptă iese că selecția naturală, aice mai mult de cît ori unde, a fost înfrînată: s'a redus la un minimum nemicirea multora în favorul cîtor-va, mai bine adaptați cu împrejurările. Vrîsta copilăriei, lungă și care are nevoie de ajutoriū, presupune

cheltueală de îngrijiri părintești cari pretutindenea aiurea ieste necunoscută și care lovește în selecția naturală. Puțini copii se fac și cei mai mulți din ei trăiesc. Lupta pentru existență între copii ieste foarte mărgenită. Pe de altă parte selecția naturală favorizază tocmai pe acele grupe la cari aceasta grijă se întrebuintază în mai mare grad, și acele rase se păstrează la urmă mai bine cari fac mai mult pentru hrana, educația, creșterea copiilor lor.

Tot așa ieste lucrul și în privința altor o sută de particularități omenesti. Îmbrăcămintea împiedecă lucrarea acelei selecțiuni care se face prin receală, umezală, ploaie și boale lăuntrice. Dar cele mai bine îmbrăcate, nu cele mai puțin îmbrăcate di'ntre rase, au reușit în lupta pentru traiu. Tot așa legea, ordinea, simțul moral etc. împiedecă acțiunea simplă a selecției naturale și a selecției sexuale. În starea firească cel mai tare omoară pe cel mai slab, fură unde vrea, și își iea lui cele mai frumoase și cele mai puternice femei. Dar nu sînt selbatecii nici mai puternicii, nici mai rezistenți nici mai frumoși de cît civilizații. Cu un cuvint *obiectia adusă în potriua socialismului s'ar putea, cu acela-și drept, aduce în contra civilizației de la începutul ei.* Acum ie prea tîrziu pentru a mai protestă. Apărătorii nemărgenitei selecții naturale ar fi trebuit să protesteze încãnd la început, înaintea poruncei „să nu nezi”; căci aceasta mărgenește așa de mult legea! Greșala care au făcut-o stă în acea înprejurare, că înțeleg selecția naturală într'un felu cu totul mărgenit, erud și neștiințific, în loc să o înțeleagă în înțelesul larg biologic; gîndesc numai la individ nu la grupă ori la specie; în vreme ce biologul experimentat ie deprins a considera rasa ca unitate în lupta pentru existență.

O analogie mai departe va face aceeași și mai limpede, a nume comparația cu insectele sociale. În lăuntru grupelor ieste selecția naturală ca și desființată. Fie-care ou ieste clocit cu îngrijire, fie-care larvă ieste cu băgare de samă păstrată și hrănită în acelea-și condiții, crescută și învățată pentru a implini la vremea ei funcțiuni hotărîte în lăuntru societății. S'a ivit oare reiele rezultate, de cari se tem pesimiștii noștri, în lăuntru societăților de insecte? Sînt albinele ori furnicile inferioare în vre-un privință insectelor izolate ori rîpitoare? De loc. De fapt lucrează aice selecția naturală, după cum Darwin a aretat de mult, între roi și roi, între trib și trib, nu între individ și individ, și acele specii cari au cea mai perfectă constituție și cele mai dezvoltate întocmiri, înving în lupta pentru traiu pe grupele mai puțin înaintate.

Din toate aceste analogii putem scoate încheiere că cu cît societatea păsește în stadii mai înaintate și desființază favorizările și defavorizările artificiale; cu cît mai mult se îngri-

jește de sănătatea, de vrednicia și creșterea tinereții : cu cât mai mult se îngrijește ca nime să nu sufere lipsă, ca nime să nu lucreze prea mult, nime să nu capete șanse nemeritate, nime să nu-și oprească pentru dînsul instrumentele trebuitoare pentru muncă,—cu atîta mai bine trăiesc inșii. Aceasta însă nu că se mărgenește legea existenței celor mai tari, ci din contra i se dă mai da mai mare dezvoltare. Selecția naturală va nemici și atunci sub formă de boale etc. pe cei mai puțini folositori pentru societate, dar vor fi negreșit atunci mult mai puțini nefolositori de nemicit de cît a-zi ; întocmai după cum trebuie de nemicit mult mai puține privighitori de cît știuci. Căci în vremea socialismului va cînta ori ce grupă să crească, activitatea și puterea inșului, iear selecția naturală, care își mai găsește rol numai între grupe, va areta în de ajuns avantajele unei grupe și greșelele alteia pentru a îndemna pe cele remase în urmă să se perfecționeze după modelul celor mai înalte și mai bune tipuri.

Cu un cuvînt vor fi pretutindene în mersul progresului mai puține neperfectiuni de înlăturat de cît acuma. Dar cu toate acestea vor fi înlăturate probabil tot așa de sigur, deși nu cu atîta cruzime și durere ca până acum. Va veni poate cu vremea în locul nemicirii violente a inșilor mai slabi o piele înceată pe o cale omenoasă a familiilor cu rele însușiri ; inșii slabi, inchirciți, idioți va trebui să se convingă a nu lăsa în lume semeni de-ai lor. În ori ce caz socialismul cînd va cruța indivizi cu cusururi trupești și sufletești, de sigur nu va pune ca sistemul actual un premiu pentru păstrarea și reproducerea de generații decăzute și necapabile, și nu va înmulți artificial familiile în cari nebunia, înclinările criminale, lipsurilor trupești și sufletești sînt moștenite : podagroșii, scrofuloșii, acei cu rac, familiile magnaților spanioli ori aristocrația engleză și cămătarii din Londra etc.

Acestea sînt numai gîndiri generale, o schițare numai a marelui chestii despre care ie vorba aici. Vieța iese scurtă, știința vecinică. Cred totu-și că am pus chestia sub adevărata iese față, rămîne că alții să o dezvolte în toate privințele cu de a măruntul!

Tradus de SOFIEA NADEJDE.

Sumariul an. VII sem. II.

D. D. Anghel : Plinset de grieri (poezie, 181) Zina codrilor de brad (poezie, 182).

Const. Z. Buzdugan : Descîntece de dragoste (123, 297).

G. A. Bonachi : Ție, (poezie, 350) La moarte-ți ! (518).

Șt. Besărebeanu : Ziua de Bobotează, (din amintirile vărului meu, 97).

Constant Amero : Iarmarocul de fete din Ungaria (Din „Journal des voyages“ No. 756, traducere, 22).

Ioan Catina : Înainte (poezie, 213), „ Moș ajun (poezie, 514)

O Carp : Ninge (poezie, 22).

G. I. Diamandi : Microbii veacului : Bică (289).

Fr. Engels : Politica externă a țarismului rusesc (traducere din „Die Neue Zeit“, 35).

Leon Gîrbea ; Un cules de popușoi (schiță din viața de la țară, 193).

Giordano : Unui casieriu înmănușat. Unui actoriu. Lui C. Z... Doamnei *** (92). Epigrame : Verbul a iubi, Bancherului Sac. Femeea, Epitaful meu (202). Epigrame : Doamnei** Lui Stan Sugilă. Aceluia-și. Medicilor (D-rului I. R..., D-rului Berg, D-rului Smintilă, D-rului Kori) (352). Epigrame : Căsnicie. Lui Berko. Sufletului negru. Unui oculist. D-rei *** D-nei S. (437).

Pavel Ghirvu : Epigrame : Schimbare de guvern, Verbul a fi, Do ut des, Cogito (111).

Iorga Neculai : De multe ori, Din trecut, Moș Crivăț (poezii), 12). Ci de-am fi singuri. Din vremea de demult... O blîndă tremurare (poezii), 219. Zi de serbătoare (351).

M. Maiadu : Mîngîieri, poezie, (179).

Mordax : Un plagiat original (354).

V. G. Morțun : În serînciob (90). Zulnicia Hîncu, (piesă), (385 484).

Ioan Nădejde : Istoria Komînilor (vol. II și III de A. D. Xenopol), critică (182, 235).

Sofea Nădejde : S'au dus (nuvelă, 1) Moștenirea (126, 272, 368), Un scolarîu al lui Darwin ca apărătorîu al socialismului (traducere din „Die Neue Zeit“ 570).

Gh. de la Odobasca : Nu's boierii acasă, poezie (219). Tu vii, Pe cruce (poezii), (109).

Ombra : Vremea trece... (poezii), 255) Prelung resun. (poezie), 516).

I. Păun : Sfirșit de toamnă. Dragi cocoare (poezii), 349). Amortîre. În urma despărției (poezii), 434).

De la Prut : Calatoriî. Dezmoșteniților (poezii) 348).

Gh. Rîșcanu : Legenda Sf. Iulian Ospitalierul de Gustave Flaubert, (traducere, 136).

Dr. Stîncă : Darwin și Malthus în etiologie (422).

D. A. Teodoru : Psihologia literară și domnul Eduard Gruber. III (sfirșit, 71). Dl. Pencioiu și sermanul Dionisie (92) Știință pentru știință și artă pentru artă (162, 203, 306). Scri-soarea (229). Sonete : Părerî de reu (419) Vieata (481).

Vasile Triandaf : Un vis (poezie 227), Cugetare, Satira zilei (poezii), (302). Un osîndit, (poezie, 477).

I. G. Tufescu : Cotirea butoaielor (520).

Lascar Veniamin : Iridenta Romîna (438, 541).

Stefan Vasiliu : Vieața revoluționarilor ruși în închisori, de George Kenan (sfirșit), (115).

Eugen Vaian : Feți frumoși (poezie, 28).

S. V. Cerçetările lui A. Bechamp asupra lapteiui (recenzie; 259).

S. V. Matasa artificială (recenzie), (269).

* * Bibliografie (189).

